

Suverenitet og jurisdiksjon i verdensrommet

En redegjørelse av gjeldende folkerett

Kandidatnummer: 21

Antall ord: 14 938

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10.12.2020

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	2
1 Innledning.....	4
1.1 Tema og aktualitet.....	4
1.1.1 De juridiske utfordringene ved den første månelandingen	4
1.1.2 En amerikansk presidentordre	5
1.1.3 Oppgavens tema	6
1.2 Problemstilling og avgrensning.....	8
1.2.1 Oppgavens problemstilling	8
1.2.2 Avgrensning	8
1.3 Rettskilder og metode.....	9
1.4 Fremstillingen videre.....	11
2 Folkerettslig kategorisering av områdene på Jorden.....	12
2.1 Territorium, suverenitet og jurisdiksjon.....	12
2.1.1 Territorium	12
2.1.2 Suverenitet.....	13
2.1.3 Jurisdiksjon.....	14
2.2 Land, hav, luft, dyphavsbunnen og Antarktis	15
2.2.1 Jorden kategoriseres i ulike territoriale soner	15
2.2.2 Landterritoriet, indre farvann og territorialfarvannet.....	16
2.2.3 Den tilstøtende sonen	16
2.2.4 Den økonomiske sonen	17
2.2.5 Kontinentalsokkelen.....	18
2.2.6 Det åpne hav.....	18
2.2.7 Dyphavsbunnen.....	19
2.2.8 Luften	20
2.2.9 Antarktis	21
2.3 Globale allmenninger	22
2.4 Oppsummering	23
3 Folkeretten og verdensrommet.....	24
3.1 Innledning.....	24
3.2 Traktater	25
3.2.1 Romtraktaten	25
3.2.2 Månetraktaten.....	32
3.3 Sedvanerett.....	35

3.3.1	Innledning.....	35
3.3.2	Jurisdiksjon over naturressurser	36
3.4	The Artemis Accords (Artemis-avtalene)	38
4	Romrettens fremtid.....	41
4.1	Innledning.....	41
4.2	Økonomisk utnyttelse.....	41
4.3	Kritikk av Artemis-avtalene	44
5	Avsluttende bemerkninger	47
	Litteraturliste	48

1 Innledning

1.1 Tema og aktualitet

1.1.1 De juridiske utfordringene ved den første månelandingen

Den 20. juli 1969 tok Neil Armstrong og Buzz Aldrin sine første steg på månen. De utforsket måneoverflaten i cirka to timer og i løpet av denne tiden plantet de et amerikansk flagg som ble igjen på månens overflate.¹ Tradisjonelt har det å plante et flagg vært ansett som et symbol for å annektere et territorium.² Det var derfor bekymringer om hvordan nedsettingen av flagget ville bli tatt imot av det internasjonale samfunnet.³

Den daværende direktøren i Den amerikanske romfartsorganisasjonen (NASA), Thomas Paine, satte i forkant av månelandingen ned en komité som skulle bestemme hvilke symbolske handlinger som skulle foretas på overflaten.⁴ I denne forbindelse ble det spesifisert at handlingene skulle «signalize the first lunar landing as an historic forward step of all mankind that has been accomplished by the United States».⁵ Handlingene skulle likevel ikke gi inntrykk av at USA tok «possession of the moon» i strid med romtraktaten⁶. USA gjorde det altså klart at formålet med planting av flagget ikke var en handling for å annektere territoriet og etablere en månekoloni, men heller en symbolsk handling for å anerkjenne amerikansk teknologi, forskere og skattebetalere.⁷ Spørsmålet om territorium, suverenitet og jurisdiksjon i verdensrommet var derfor et midlertidig lukket kapittel.

¹ History.com editors, «1969 Moon Landing», *History.com*, 17. juli 2020, <https://www.history.com/topics/space-exploration/moon-landing-1969>, (lest 31. august 2020).

² Anne M. Platoff, «Where No Flag Has Gone Before: Political and Technical Aspects of Placing a Flag on the Moon», *historycollection.jsc.nasa.com*, 11. oktober 1992, <https://historycollection.jsc.nasa.gov/JSCHistoryPortal/history/flag/flag.htm>, (lest 31. august 2020).

³ Andre foreslåtte alternativ var blant annet FN-flagget og alle verdens flagg i miniatyrversjon. Den nedsatte komitéen bestemte imidlertid å sette igjen det amerikanske flagget og en plakett med blant annet denne inskripsjonen: «We came in peace for all of mankind», se *ibid.*

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*

⁶ Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, London, Moskva og Washington D.C. 27. Januar 1967 (trådte i kraft 10. oktober 1967) 610 UNTS 205. I avhandlingen vil denne refereres til som romtraktaten.

⁷ Platoff (1992).

1.1.2 En amerikansk presidentordre

Det har ikke vært mennesker på månens overflate siden 1972⁸, og spørsmålet om suverenitet og jurisdiksjon i verdensrommet har dermed ikke vært aktuelt før nylig. Flere av verdens romnasjoner har kunngjort sine planer om baser på månen⁹ og romgruvedrift¹⁰. USAs nåværende president, Donald Trump, utstedte den 6. april 2020 en presidentordre om oppmuntring til internasjonal støtte for tilegnelse og utnyttelse av romressurser.¹¹ I denne ble den tradisjonelle usikkerheten rundt det juridiske rammeverket om retten til tilegnelsen og utnyttelsen av naturressursene i verdensrommet, påpekt. Først kommer det frem at månetraktaten¹² potensielt stenger for kommersiell utnyttelse og tilegnelse av ressurser på månen. Videre legges det vekt på at månetraktaten kun er ratifisert av 18 nasjoner, og at USA fremover vil protestere mot at månetraktaten reflekterer internasjonal sedvanerett. Til slutt trekkes romtraktaten frem og det hevdes at traktatene, sett i lys av hverandre, skaper usikkerhet rundt retten til tilegnelse og utnyttelse av naturressursene i verdensrommet.

På grunn av dette kommer USA til konklusjonen at amerikanere burde ha rett til kommersiell utforskning, utvinning og utnyttelse av ressursene i verdensrommet. Et særlig viktig poeng i den forbindelse er at USA mener at «[o]uter space is a legally and physically unique domain of human activity, and the United States does not view it as a global commons».¹³

Dette betyr at USA mener at verdensrommet er juridisk unikt, og at de heller ikke ser på verdensrommet som en del av menneskehetens globale allmenninger¹⁴. Dette ble fulgt opp den 13. oktober 2020 da USA inngikk bilaterale avtaler med en rekke land kalt The Artemis

⁸ History.com editors (2020).

⁹ Dette gjelder blant annet USA og Kina, se henholdsvis Meghan Bartels, «Nasa unveils plan for Artemis base camp on the moon beyond 2024», *space.com*, 3. april 2020, <https://www.space.com/nasa-plans-artemis-moon-base-beyond-2024.html> (lest 17. september 2020) og Rafi Letzer, «China Plans to Build a Moon Base Near the Lunar South Pole», *space.com*, 27. april 2019, <https://www.space.com/china-moon-base-10-years.html>, (lest 17. september 2020).

¹⁰ Amanda Stutt, «The Global Race to Mine Outer Space», *mining.com*, 22. mai 2020, <https://www.mining.com/the-global-race-to-mine-outer-space>, (lest 17. september 2020).

¹¹ Presidentordre nummer 13914, Executive Order on Encouraging International Support for the Recovery and Use of Space Resources, *whitehouse.gov*, 06. april 2020.

¹² Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, New York, 18. desember 1979 (trådt i kraft 11. juli 1984) 1363 UNTS 3. I avhandlingen vil denne refereres til som månetraktaten.

¹³ Presidentordre nummer 13914.

¹⁴ Se kapittel 2.3.

Accords.¹⁵ Dette er en flere likelydende avtaler angående utvinning av naturressurser og samarbeid om videre utforskning av verdensrommet.¹⁶

Spørsmålet om territorium, jurisdiksjon og suverenitet i verdensrommet har derfor igjen blitt en svært aktuell folkerettslig problemstilling.

1.1.3 Oppgavens tema

Temaet for denne avhandlingen er suverenitet og jurisdiksjonen i verdensrommet, særlig på himmellegemer utenfor jordens atmosfære. Avhandlingen vil foreta en analyse av gjeldende folkerett med utgangspunkt i romtraktaten, månetraktaten og sedvanerett. Analysen vil også innta et komparativt perspektiv, hvor det vil ses hen til reglene i havretten og polarretten. Aktuelle underproblemstillinger som skal besvares, er om *en nasjon kan hevde (total eller partiell) suverenitet på et himmellegeme eller om en nasjon kan etablere jurisdiksjon i verdensrommet. En annen aktuell underproblemstilling er eventuelt hvordan verdiene fra naturressursene bør forvaltes og fordeles blant verdens stater, herunder sett i lys av andre gjeldende traktatregimer, for eksempel FNs havrettskonvensjon*¹⁷.

Eierskap til territorier og ressurser er økonomisk viktig for et land. Et lokalt eksempel er da regjeringen Gerhardsen erklærte Norges suverenitet over den norske kontinentalsokkelen i 1963¹⁸ og de etterfølgende bilaterale avtalene for å avklare de maritime delelinjene med Norges nabostater i Nordsjøen.¹⁹ Suverenitet, jurisdiksjon og folkerettslige avtaler danner slik grunnlaget for norsk oljeindustri og dermed Norges økonomiske fremgang. Den samlede eksportverdien for oljeindustrien i 2017 var 442 milliarder kroner og sto dermed for

¹⁵ Principles for Cooperation in the Civil Exploration and Use of the Moon, Mars, Comets, and Asteroids for Peaceful Purposes, *Australia, Canada, Italia, Japan, Luxembourg, De forente arabiske emirater, Storbritannia og USA*, 13. oktober 2020, (The Artemis Accords/Artemis-avtalene).

¹⁶ NASA, «International Partners Advance Cooperation with First Signings of Artemis Accords», *nasa.gov*, 13. oktober 2020, <https://www.nasa.gov/press-release/nasa-international-partners-advance-cooperation-with-first-signings-of-artemis-accords>, (lest 3. november 2020).

¹⁷ United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego Bay, 10. desember 1982 (trådt i kraft 16. november 1994) 1833 UNTS 397. Den vil i avhandlingen bli referert til som havrettskonvensjonen eller HRK.

¹⁸ Lov 01.10.1962 om utforskning og utnyttelse av undersjøiske naturforekomster. Loven ble endret ved lov nr. 07/2019.

¹⁹ Olje- og energidepartementet, «Norsk oljehistorie på fem minutter», *regjeringen.no*, 20. mars 2019, <https://www.regjeringen.no/no/tema/energi/olje-og-gass/norsk-oljehistorie-pa-5-minutter/id440538/> (lest 30. september 2020).

«50 prosent av total norsk vareeksport».²⁰ Eksempelet viser at hvilke områder, land-, sjø- eller luftterritorium, en stat har kontroll over, er sentralt for statens utvikling og velstand.

Territoriell jurisdiksjon er også et geopolitisk betent tema. En av de mest kjente nyere konfliktene er den pågående tvisten i Sør-Kinahavet mellom Kina, Filippinene, Vietnam, Malaysia og Brunei om Paraceløyene (Xisha-øyene på kinesisk) og tilhørende havområder.²¹

Teknologien legger nå til rette for romgruvedrift, både på månen, Mars og asteroider. NASA har allerede påbegynt et utforskningsoppdrag til en metallasteroide, Psyche.²² Metallet har en estimert verdi på 10 000 kvadrillioner dollar.²³ Metallet kan brukes både på Jorden, men også til direkte produksjon i verdensrommet slik at det ikke er behov for å frakte materialer fra Jorden. Det kan utvikles selvstendige næringer som produserer raketter, satellitter, solpanel og lignende utenfor Jordens atmosfære.²⁴ Videre vil også produksjon av energi gjennom solpanel i verdensrommet være et klimavennlig alternativ til dagens energiproduksjon. I tillegg har flere romnasjoner konkrete planer om månebasen, og USA har opprettet en egen våpengren i militæret som skal sikre deres forsvar i verdensrommet.²⁵

Romindustri, og permanent tilstedeværelse på himmellegemer utenfor Jorden, krever derfor et innarbeidet internasjonalt juridisk rammeverk. Spørsmålet om suverenitet og jurisdiksjon er derfor mer aktuelt enn noen gang. Med økt interesse og teknologisk fremgang er juridiske spørsmål i verdensrommet en realitet, og rammeverket for å løse fremtidige konflikter bør være etablert på forhånd.

²⁰ Ibid.

²¹ Dag Bredvei, «USA med maktdemonstrasjon i Sør-Kinahavet», *NRK*, 07. juli 2020 <https://www.nrk.no/urix/usa-med-maktdemonstrasjon-i-sor-kinahavet-1.15081563>, (lest 20. oktober 2020).

²² NASA: Jet Propulsion Laboratory (JPL), «Mission to A Metal World», *nasa.gov*, u.å. <https://www.jpl.nasa.gov/missions/psyche/> (lest 02. oktober 2020).

²³ Cecilia Jamasmie, «NASA finds rare metal asteroid worth more than the global economy», *mining.com*, 29. oktober 2020, <https://www.mining.com/nasa-finds-rare-metal-asteroid-worth-more-than-global-economy/>, (lest 31. oktober 2020).

²⁴ Clare Skelly og Molly Porter, «NASA Looks to Advance 3D Printing Construction Systems for the Moon and Mars», *nasa.gov*, 01. oktober 2020, <https://www.nasa.gov/centers/marshall/news/releases/2020/nasa-looks-to-advance-3d-printing-construction-systems-for-the-moon.html>, (lest 02. desember 2020).

²⁵ Jim Garamone, «Trump Signs Law Establishing U.S. Space Force», *U.S. Department of Defense*, 20. desember 2019, <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/2046035/trump-signs-law-establishing-us-space-force/> (lest 02. oktober 2020).

1.2 Problemstilling og avgrensning

1.2.1 Oppgavens problemstilling

Denne avhandlingen skal redegjøre for folkerettstilstanden i verdensrommet. Det første aktuelle spørsmålet er om verdensrommet eller dets himmellegemer på noen måte kan underlegges enkeltstaters overhøyhet. Ingen himmellegemer er nå under en nasjons suverenitet eller jurisdiksjon. Det må derfor stilles spørsmål ved, særlig i lys av romtraktaten, om det er rettslig adgang til å annektere et himmellegeme som befinner seg i verdensrommet. I den forbindelse er det særlig aktuelt å definere hva som omfattes av ordlyden himmellegeme.

Dersom spørsmålet om suverenitet besvares benektende, vil det andre spørsmålet være om det er adgang til å erklære noen form for jurisdiksjon eller suverene rettigheter i verdensrommet. Er det for eksempel tillatt at en stat kan gjøre krav på rettighetene til bestemte naturressurser som finnes i verdensrommet? Videre er spørsmålet om den økonomiske gevinsten burde deles med resten av verdenssamfunnet? Om ingen stat står fritt til å fremsette suverenitetskrav i rommet, er det for eksempel adgang til å drive gruvedrift på ulike himmellegemer likevel?

De to ovenfor nevnte hovedspørsmål gir grunnlag for å kommentere romrettens fremtid noe nærmere. Gitt økt interesse for verdensrommets ressurser, hvilke hull eksisterer i det gjeldende folkerettsregimet? Bør fremtidens romrett utvikles i tråd med mer tradisjonelle folkerettsregimer, for eksempel slik havretten legger opp til at dyphavets ressurser skal fordeles blant verdens stater?

1.2.2 Avgrensning

Oppgaven vil i hovedsak handle om territoriell jurisdiksjon, med fokus på rettigheter til naturressurser. Den første sentrale avgrensningen vil derfor være mot annen type jurisdiksjon, eksempelvis personell jurisdiksjon: Når en statsborger er involvert i en handling utenfor nasjonens fysiske grenser.

I tillegg vil oppgaven avgrense mot jurisdiksjonen til menneskeskapte objekter som er skutt ut i verdensrommet, slik som satellitter, raketter, baser og lignende objekter. Det følger av

artikkel VIII i romtraktaten at jurisdiksjonen til slike objekt beholdes av staten, også i verdensrommet.²⁶

Oppgaven vil også avgrense mot vurderingen av påståtte eiendomskrav av himmellegemer gjort av privatpersoner. En rekke privatpersoner har hevdet at de eier hele eller deler av månen, Mars eller andre himmellegemer.²⁷ For øvrig avgrenses det mot denne problemstillingen ettersom privatpersoner ikke er folkerettssubjekter.

1.3 Rettskilder og metode

Statuttene til the International Court of Justice (ICJ) artikkel 38²⁸ er formelt kun bindende for rettsanvendelsen i ICJ-saker, men gir et generelt sedvanerettslig uttrykk for hva som anses som folkerettens kilder: internasjonale konvensjoner, sedvanerett og anerkjente generelle rettslige prinsipper, men også subsidiære kilder som rettspraksis og juridisk teori. Listen over kilder er ikke uttømmende.²⁹

Romrett er definert som «internasjonale rettsregler med formål å regulere den menneskelige virksomhet som er knyttet til verdensrommet».³⁰ Ved den tidlige utviklingen av romretten var det fem traktater som ble utformet som utgangspunkt for hvordan verden skulle forholde seg til aktiviteten i verdensrommet. De to viktigste for denne oppgaven er romtraktaten og månetraktaten.³¹

Romtraktaten omhandler utnyttelsen av verdensrommet. Formålet med traktaten var å etablere en felles og fredelig bruk, se artikkel I og III. I avhandlingen vil det være et særlig fokus på artikkel II som omhandler adgangen til nasjonal annektering. Traktaten er ratifisert, tiltrådt

²⁶ Jurisdiksjonen til slike objekter har for eksempel betydning for erstatningsansvaret ved romsøppel. Inaktive satellitter, brukte raketter og små deler av disse kan skape betydelige problemer ved kollisjoner ettersom de kan gå i bane rundt jorden i cirka 30 000 km/t, se Maria Hammerstrøm, «Romsøppel», i Store norske leksikon, 12. november 2019, <https://snl.no/roms%C3%B8ppel> (lest 02. oktober 2020).

²⁷ James Thomas Mangan hevder å ha grunnlagt staten Celestia og Robert R. Coles solgte ett dekar land på månen, med eventuelle naturressurser, for kun én dollar, se Virgilu Pop, *Who Owns the Moon?*, 4. utgave, Springer, 2008, s. 3-7. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-1-4020-9135-3>.

²⁸ Statute of the International Court of Justice, San Francisco, 26. Juni 1945 (trådt i kraft 24. oktober 1945). I avhandlingen vil denne refereres til som ICJs statutter.

²⁹ Morten Ruud og Geir Ulfstein, *Innføring i folkerett*, Bind 1, 5. utgave, Universitetsforlaget, 2018, s. 71.

³⁰ Jan E. Helgesen, «Romrett» i Store norske leksikon, 25. oktober 2019, <https://snl.no/romrett> (lest 11. september 2020).

³¹ Avhandlingen avgrenser mot en analyse av de tre øvrige traktatene da innholdet ikke er relevant for problemstillingen.

eller underskrevet av 110 medlemsstater – inkludert tre av de store romnasjonene: USA, Kina og Russland.³²

Månetraktaten handler i hovedsak om bruken og nasjoners forhold til månen og andre himmellegemer. Den mest aktuelle artikkelen for oppgavens tema er artikkel 11 som omhandler den økonomiske utnyttelsen av månen. Traktaten er ratifisert, tiltrådt eller underskrevet av kun 18 medlemsstater, og hverken USA, Kina eller Russland er medlem.³³

Prinsipper for tolkning av traktater kommer til uttrykk i Wien-konvensjonen³⁴ artikkelene 31 til 33. Disse prinsippene er ansett for å gi uttrykk for folkerettslig sedvane, og de er dermed også bindende sedvanerett for nasjoner som ikke har deltatt i konvensjonen.³⁵ Det følger av artikkel 31 at en traktat skal tolkes «in good faith», i tråd med ordlydens «ordinary meaning» og i lys av traktatens «context» og «object and purpose». Videre kan det også legges vekt på traktatens «preamble», se artikkel 31 andre ledd. I tilfeller hvor tolkningsprinsippene etter artikkel 31 fører til tvil eller urimelig resultat, kan det også legges vekt på forarbeidet frem mot traktaten, se artikkel 32.

Norsk høyesterett har formulert prinsippet som kodifiseres i artikkel 31 slik «[u]tgangspunktet er den naturlige forståelsen av ordlyden, lest i den sammenheng den inngår og i lys av konvensjonens formål».³⁶

Det følger av ICJs statutter artikkel 38 at sedvanerett er en relevant kilde ved tolkningen av folkeretten. Sedvaneretten har en objektiv og en subjektiv side. Sedvaneretten må være en del av statspraksisen, «general practice» og praksisen må oppfattes som gjeldende rett, *opinio juris*, «accepted as law» av statene, jf. ICJs statutter artikkel 38 første ledd bokstav b.

³² United Nations office for Disarmament Affairs, «Status of the Treaty», *UNODA*, u.å., http://disarmament.un.org/treaties/t/outer_space (lest 01. oktober 2020).

³³ United Nations office for Disarmament Affairs, «Status of the Treaty», *UNODA*, u.å., <http://disarmament.un.org/treaties/t/moon>, (lest 02. oktober 2020). Heretter henvises denne kilden til som UNODA: Moon.

³⁴ The Vienna Convention on the Law of Treaties, Wien, 23. mai 1969 (trådt i kraft 27. januar 1980) 1151 UNTS 331. I avhandlingen vil denne refereres til som Wien-konvensjonen.

³⁵ *Arbitral Award of 31 July 1989 (Guinea- Bissau v. Senegal)*, ICJ rep. 1991 s. 53 på s. 70 og Ruud og Ulfstein (2018) s. 94.

³⁶ Rt. 2012 s. 494 A avsnitt 33.

1.4 Fremstillingen videre

Fremstillingen videre vil ta sikte på å redegjøre for den rettslige tilstanden til spørsmålet om territoriell suverenitet og jurisdiksjon i verdensrommet. Aller først vil oppgavens kapittel 2 redegjøre for ulike aktuelle begreper i oppgavens kontekst – hvor det vil bli lagt særlig vekt på hvordan jordkloden er oppdelt i ulike områder og globale allmenninger. I kapittel 3 vil det redegjøres for gjeldende folkerett i verdensrommet, herunder romtraktaten, månetraktaten, aktuell sedvanerett og Artemis-avtalene. Avhandlingen vil deretter i kapittel 4 sammenligne den aktuelle rettstilstanden i romretten med tilgrensede rettsområder slik som havrett og polarrett og dessuten redegjøre for kritikken mot Artemis-avtalene. Dette er – i tråd med tredje hovedspørsmål i problemstillingen nevnt like ovenfor - for å vurdere hvordan fremtidens romrett bør og kan se ut. Til slutt vil det foretas en oppsummering og konklusjon i kapittel 5.

2 Folkerettslig kategorisering av områdene på Jorden

2.1 Territorium, suverenitet og jurisdiksjon

2.1.1 Territorium

Definisjon

Territorium er det geografiske området en stat er knyttet til. En stat har enerett, i kraft av sin territorialhøyhetsrett, til å utøve tvangsmakt over alt og alle som befinner seg i land-, sjø- og luftterritoriet til staten.³⁷ Territoriet er altså det området hvor staten kan utøve suverenitet. På engelsk blir i tillegg ordet «territory» definert som «a large area that has some local government but fewer rights than a province or a state».³⁸ «Territory» omfatter også landområder som ikke er lokalt tilknyttet selve staten, men hvor staten har jurisdiksjon og kan utøve sin tvangsmakt.³⁹

Et territorium i verdensrommet ville betydd at et bestemt område lå under en nasjons statsoverhøyhet. Dette inkluderer landområder og luftterritorium. Eksempelvis kunne den fysiske overflaten og grunnen på månen vært underlagt russisk statsoverhøyhet. Man kunne også sett for seg at Kina annekterte gunstige satellittbaner rundt Jorden, og underla denne delen av den ytre atmosfæren som sitt territorium.

Hvordan kan en stat erverve territorium?

Territorium er historisk blitt ervervet på en rekke forskjellige måter. En naturlig ervervelse eller endring av territorium kan skje av geologiske årsaker hvor naturens krefter fører til en forlengelse eller forminskelse av territoriet. Islands territorium ble eksempelvis større etter at vulkansk aktivitet dannet øyen Surtsey i 1963.⁴⁰ Ervervelse av territorium gjennom okkupasjon, erobring eller traktat er imidlertid mer aktuelt for avhandlingens tema.

³⁷ Jan E. Helgesen, «Territorium» i Store norske leksikon, 20. februar 2018, <https://snl.no/territorium> (lest 02. oktober 2020).

³⁸ «Territory» i Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/territory> (lest 02. oktober 2020).

³⁹ Eksempelvis har Puerto Rico vært et territorium av USA siden 1898, se *ibid.* Norge og USA ville altså kategorisert samme suverene område forskjellig ut fra sin tradisjonelle definisjon av territorium.

⁴⁰ Ruud og Ulfstein (2018) s. 140.

Okkupasjon av land definert som *terra nullius* er den første måten å legge et område under sitt territorium. Terra nullius er i utgangspunktet ingenmannsland, og kan derfor fritt okkuperes. Det finnes imidlertid også en rekke tilfeller av okkupasjon på befolket område. Den daværende befolkningen hadde i disse tilfellene ikke organisert seg som en stat og vesteuropeiske stater koloniserte derfor området som om det var terra nullius.⁴¹

Erobring av land var tidligere anerkjent som en ervervs måte av territorium, men etter FN-pakten⁴² artikkel 2 fjerde ledd skal FN-medlemmene «refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity». Nedkjempelse i krig, *debellatio*⁴³, gir dermed ikke grunnlag for suverenitet over et område etter folkeretten.⁴⁴

Den siste aktuelle måten en stat kan erverve territorium på, er gjennom *traktat*. Dette skjer gjennom en bilateral eller multilateral⁴⁵ avtale hvor det geografiske området overdras eller hvor resten av medlemmene i traktaten anerkjenner en stats suverenitet over området.⁴⁶ Norges suverenitet på Svalbard anerkjennes for eksempel gjennom en traktat fra 1920.⁴⁷

For denne avhandlingen er altså spørsmålet om ervervelse av områder i verdensrommet gjennom okkupasjon eller traktat mest aktuelt.

2.1.2 Suverenitet

Suverenitet innebærer eneretten til maktutøvelse i en nasjons territorium.⁴⁸ I dette ligger det også en rett til å være i fred fra andre stater. En suveren stat har selvstyre innad. Dette betyr at myndighetene har eneretten til å utføre maktutøvelse overfor borgerne, blant annet gjennom å vedta lover, fastsette skatter eller ekspropriere fast eiendom.

Den andre siden av suverenitetsbegrepet innebærer at statsmakten har juridisk handleevne utad overfor andre stater. Helgesen eksemplifiserer dette: «En stat kan da sies å ha

⁴¹ Ibid. s. 34 og s. 140-141.

⁴² The Charter of the United Nations, San Francisco, 26. Juni 1945 (trådt i kraft 24. oktober 1945) 1 UNTS XVI. (FN-pakten).

⁴³ «Debellatio» i Oxford Public Library, <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law/epil/9780199231690/law-9780199231690-e283>, (lest 13. november 2020).

⁴⁴ Ruud og Ulfstein (2018) s. 141.

⁴⁵ Bilaterale og multilaterale traktater er henholdsvis mellom to eller flere stater, se Jan E. Helgesen og Knut Einar Skodvin, «Folkerett» i Store norske leksikon, 24. august 2020, <https://snl.no/folkerett> (lest 9. oktober 2020).

⁴⁶ Ruud og Ulfstein (2018) s. 141.

⁴⁷ The Svalbard Treaty, Paris, 9. februar 1920 (trådt i kraft 14. august 1925). (Svalbard-traktaten).

⁴⁸ Jan E. Helgesen, «Suverenitet» i Store norske leksikon, 26. januar 2015, <https://snl.no/suverenitet> (lest 25. september 2020).

folkerettslig suverenitet dersom dens egne organer har evnen til å opptre direkte overfor andre stater, til å binde staten ved traktat og pådra den ansvar for rettsbrudd. Er denne handleevne overført på en annen stat, er den første ikke lenger suveren».⁴⁹ Statens suverenitet utad og maktutøvelse i det internasjonale rom må altså respekteres av andre for at staten kan anses suveren.

Suverenitetsprinsippet går ut på at «alle stater er suverene og ikke er underkastet noen annen vilje enn sin egen».⁵⁰ Dette betyr samtidig at staten står fritt til å binde seg gjennom traktater. Det er nettopp suvereniteten som forutsetter at staten kan binde nasjonen internasjonalt.

For øvrig avgrenses avhandlingen mot spørsmålet om en stat har kompetanse til å hevde suverenitet eller jurisdiksjon. Det legges altså til grunn at vilkårene for statsdannelse er oppfylt.

2.1.3 Jurisdiksjon

I internasjonal rett betyr begrepet jurisdiksjon at en stat og herunder dens domstoler både har kompetanse og rett til å avgjøre saker.⁵¹ En stat kan enten ha jurisdiksjon basert på territoriell tilknytning eller personell tilknytning.⁵² Staten kan etter sin «territorialhøyhet utøve jurisdiksjon i form av lovgivning, avsi dommer og foreta tvang innenfor territoriets grenser. De har videre krav på at andre stater respekterer suvereniteten over territoriet i sin egen utøvelse av jurisdiksjon».⁵³ Territorialhøyhet innebærer dermed at staten kan utøve sin tvangsmakt over sitt territorium. Videre betyr personalhøyhet at en stat har jurisdiksjon over sine borgere. Dette gjelder også registrerte skip, selskaper og satellitter på annen stats territorium, i det åpne hav og i verdensrommet.⁵⁴

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ruud og Ulfstein (2018) s. 21.

⁵¹ Jon Gisle, «Jurisdiksjon» i Store norske leksikon, 20. februar 2018, <https://snl.no/jurisdiksjon> (lest 5. oktober 2020).

⁵² Ruud og Ulfstein (2018) s. 150.

⁵³ Ibid s. 140.

⁵⁴ Ibid s. 148-150 og romtraktaten artikkel VIII.

2.2 Land, hav, luft, dyphavsbunnen og Antarktis

2.2.1 Jorden kategoriseres i ulike territoriale soner

Folkerettslig består planeten vår av ulike områder der statene enten har suverenitet og jurisdiksjon, eller der alle stater har fri tilgang. Ved vurderingen av hva som bør gjelde i verdensrommet, er det derfor aktuelt å redegjøre for hvordan de øvrige områdene på planeten kategoriseres og forvaltes i dagens system. Disse eksisterende reguleringene kan brukes som en modell for hvordan forvaltningen av verdensrommet burde være.⁵⁵

Planetten er grovdelt geologisk i landområder, havet, dyphavsbunnen og luften. I tillegg til disse områdenes juridiske status vil det i denne avhandlingen også redegjøres for den juridiske statusen til kontinentet Antarktis. Selv om Antarktis geologisk faller inn under sonene land, hav og luft, er forvaltningen av kontinentet løst på en særegen juridisk måte. Når det gjelder havet, er også dette området unikt ved at området er inndelt i mindre soner med forskjellig regulering.

For å redegjøre for disse fem ulike områdene vil særlig to traktater være aktuelle:

Havrettskonvensjonen og Antarktistraktaten.

Havrettskonvensjonen (HRK) blir omtalt som «havets grunnlov» og regulerer statenes rettigheter i havet.⁵⁶ Denne regulerer blant annet hvilken jurisdiksjon som gjelder ulike steder i havet, altså hvilket land som har suverenitet eller suverene rettigheter i et spesifikt område. I tillegg fastsetter den hvilke regler som gjelder utenfor grensene for nasjonal jurisdiksjon, altså på det åpne hav og i det internasjonale havbunnsområdet⁵⁷.

Antarktistraktaten⁵⁸ er en konvensjon om forvaltningen av, og statusene for, områdene sør for 60 grader sør og traktaten er grunnlaget for analysen av hvordan Antarktis løses folkerettslig.

I det videre vil det redegjøres for de ulike sonene: områder underlagt suverenitet, områder med suverene rettigheter og områder underlagt et internasjonalt regime. Artiklene i traktatene

⁵⁵ Se kapittel 4.

⁵⁶ FN-sambandet, «Havrettskonvensjonen», *fn.no*, u.å., <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/miljoe-og-klima/havrettskonvensjonen> (lest 7. oktober 2020).

⁵⁷ Havbunnen utenfor nasjonal jurisdiksjon kalles «Området» eller «the Area», jf. HRK artikkel 1.

⁵⁸ The Antarctic Treaty, Washington D.C., 1. desember 1959, (trådt i kraft 23. juni 1961) 402 UNTS 71. I avhandlingen vil traktaten refereres til som Antarktistraktaten.

vil bli tolket etter tolkningsprinsippene som kommer til uttrykk i Wien-konvensjonen artiklene 31 til 33, se avhandlingens kapittel 1.3.

2.2.2 Landterritoriet, indre farvann og territorialfarvannet

Den første sonen er der en stat har suverenitet. En stat har suverenitet over landområdet og tilhørende undergrunn.⁵⁹ I havrettskonvensjonen artikkel 2 følger det at en kyststats suverenitet er større enn bare «its land territory and internal waters and, in the case of an archipelagic State⁶⁰, its archipelagic waters». Artikkel 2 omhandler hovedsakelig det tilstøtende territorialfarvannet, men her forutsettes det altså først at stater har suverenitet over landterritoriet og for det andre at kyststater i tillegg har suverenitet over indre farvann eller arkipelfarvann. Indre farvann er havområdet innenfor grunnlinjen.⁶¹ Grunnlinjen er «kyststatens avgrensning mot havet».⁶² Denne måles fra lavvannslinjen langs kysten, men det er adgang til å bruke rette linjer ved store innbuktninger eller øyer.⁶³

Det følger videre av artikkel 2 at kyststaters suverenitet også omfatter et «adjacent belt of sea, described as the territorial sea». Kyststater har altså også et belte rundt kysten som kalles sjøterritoriet eller territorialfarvannet. Dette kommer i tillegg til territoriet i indre farvann, og er maksimalt 12 nautiske mil fra grunnlinjene.⁶⁴

Statene har altså suverenitet i landområder, og kyststater har i tillegg suverenitet i det indre farvann og territorialfarvannet.⁶⁵

2.2.3 Den tilstøtende sonen

Det følger av artikkel 33 i HRK at i sonen som er «contiguous to its territorial sea» kan kyststaten «exercise the control necessary» for å hindre og straffe overtredelser. Den tilstøtende sonen i havet «may not extend beyond 24 nautical miles from the baselines». I den

⁵⁹ Ruud og Ulfstein (2018) s. 143.

⁶⁰ En arkipelstat består av en gruppe øyer, som er nært geologisk, økonomisk, politisk eller historisk tilknyttet hverandre, jf. HRK artikkel 46.

⁶¹ HRK artikkel 8.

⁶² Tore Henriksen, «Grunnlinje» i Store norske leksikon, 24. april 2017, <https://snl.no/grunnlinje> (lest 07. oktober 2020).

⁶³ HRK artikkel 7.

⁶⁴ HRK artikkel 3.

⁶⁵ I norsk lov kategoriseres indre farvann og territorialfarvannet som samme sone, jf. Lov 27. juni 2003 nr. 57 om Norges territorialfarvann og tilstøtende sone (Terfl.) § 1. Suvereniteten er lik i begge områdene etter HRK artikkel 2. I territorialfarvannet har skip derimot også rett til uskyldig gjennomfart etter artikkel 17 i HRK. Utover dette har ikke kategoriseringen annet enn pedagogisk betydning.

tilstøtende sone har altså ikke kyststaten suverenitet, men det er en håndhevingszone for å reagere på lovbrudd og straffeforfølge mistenkte.⁶⁶

2.2.4 Den økonomiske sonen

Etter artikkel 55 i HRK er den eksklusive økonomiske sonen et «area beyond and adjacent to the territorial sea». Den økonomiske sonen begynner 200 nautiske mil fra grunnlinjene og tilstøter altså det indre farvannet.⁶⁷ Ettersom kyststaten måler den økonomiske sonen fra grunnlinjen, overlapper denne sonen både territorialfarvannet og den tilstøtende sone. Dette innebærer at i den økonomiske sonen har kyststaten suverenitet de første 12 nautiske milene (territorialfarvannet) og håndhevingsrett de etterfølgende 12 nautiske milene (den tilstøtende sonen).⁶⁸

I den økonomiske sonen har kyststaten suverene rettigheter med formål om å utforske, utnytte, ta vare på og forvalte levende og ikke-levende naturressurser – i tillegg til eksklusiv rett til energiproduksjon. Den økonomiske sonen omfatter selve havet, bunnen av havet og undergrunnen.⁶⁹

Den eksklusive økonomiske sone er altså ikke et suverent territorium, men et område hvor staten har suverene rettigheter til den økonomiske utnyttelsen av sonen. Staten har likevel en bevarings- og fordelingsplikt av fiskebestandene i sonen for å holde disse på et forsvarlig nivå.⁷⁰

Videre har kyststaten jurisdiksjon til «(i) the establishment and use of artificial islands, installations and structures; (ii) marine scientific research; (iii) the protection and preservation of the marine environment», jf. artikkel 56 første ledd bokstav b. Dette betyr at kyststaten har rett til å lage kunstige øyer, må samtykke til havforskning i sonen og kan fastsette regler for å unngå forurensning.⁷¹

I den eksklusive økonomiske sonen har kyststaten en kombinasjon av suverene rettigheter og jurisdiksjon, men nyter ikke suverenitet.

⁶⁶ Ruud og Ulfstein (2018) s. 157.

⁶⁷ HRK artikkel 57.

⁶⁸ Se Ruud og Ulfstein (2018) figur 1 på side 155.

⁶⁹ HRK artikkel 56 første ledd bokstav a.

⁷⁰ Ruud og Ulfstein (2018) s. 160 og HRK artikkel 61 og 62.

⁷¹ Se også HRK artikkel 60 og artikkel 246 samt HRK del XII.

2.2.5 Kontinentalsokkelen

I artikkel 76 første ledd av HRK defineres kyststatens kontinentalsokkel som «the seabed and subsoil of the submarine areas that extend beyond its territorial sea». Kontinentalsokkelen omfatter havbunnen og undergrunnen som strekker seg fra territorialfarvannet.

Det følger av artikkel 77 første ledd i HRK at kyststaten har suverene eksklusive rettigheter over kontinentalsokkelen med det formål om å «exploring it and exploiting its natural resources». Rettighetene til naturforekomster innebærer både mineraler, ikke-levende forekomster og sedentære arter på havbunnen og i undergrunnen.⁷² De suverene rettighetene til naturressursene på kontinentalsokkelen følger automatisk av internasjonal rett og er ikke betinget av aktivitet fra kyststaten.⁷³

Ytterkanten er enten samme grense som kontinentalmarginen⁷⁴ eller 200 nautiske mil fra grunnlinjene. Dette innebærer i realiteten at ytterkanten av kontinentalsokkelen kan strekke seg lengre enn den økonomiske sonen ut fra de lokale geologiske forholdene, men likevel aldri lengre enn 350 nautiske mil.⁷⁵ Videre følger det av artikkel 82 at dersom man utnytter ressursene på kontinentalsokkelen 200 nautiske mil utenfor grunnlinjene, må kyststaten betale en avgift til det internasjonale samfunn, som i realiteten går til utviklingslandene.⁷⁶

På kontinentalsokkelen har kyststaten suverene rettigheter til visse naturressurser, men ingen suverenitet over selve området, på samme måte som i den økonomiske sonen.

2.2.6 Det åpne hav

Det åpne hav er alt som ikke omfattes av en kyststats eksklusive økonomiske sone, territorialfarvannet, indre farvann eller arkipelfarvann.⁷⁷ Det åpne hav er videre «open to all States, whether coastal or land-locked», jf. artikkel 87 første ledd. På det åpne hav har stater frihet til skipsfart, overflygning, legge undersjøiske kabler eller rørledninger, oppføre kunstige øyer, fiske og vitenskapelig forskning.⁷⁸ Alle stater skal ved utnyttelsen av friheten

⁷² HRK artikkel 77 fjerde ledd.

⁷³ HRK artikkel 77 tredje ledd.

⁷⁴ Kontinentalmarginen er den forlengede delen av kyststatens landmasse, og inkluderer havbunnen og dens undergrunn, jf. HRK artikkel 76 tredje ledd.

⁷⁵ HRK artikkel 76 sjette ledd.

⁷⁶ Ruud og Ulfstein (2018) s. 164.

⁷⁷ HRK artikkel 86.

⁷⁸ HRK artikkel 87 første ledd bokstav a til f.

på det åpne hav samtidig respektere andre staters interesse.⁷⁹ Statene skal også hindre, begrense og kontrollere forurensningen på det åpne hav.⁸⁰

Hovedregelen på det åpne hav er dermed flaggstatsjurisdiksjon, ikke jurisdiksjon på bakgrunn av tilknytning til territorium.⁸¹ Flaggstatsjurisdiksjon betyr at den registrerte staten har eksklusiv jurisdiksjon over skipet.⁸²

2.2.7 Dyphavsbunnen

Dyphavsbunnen og dens forekomster er «the common heritage of mankind», jf. HRK artikkel 136. Ingen stat kan «claim or exercise sovereignty or sovereign rights over any part of the Area or its resources», jf. HRK artikkel 137 første ledd. Ingen stat kan hevde suverenitet eller suverene rettigheter over disse områdene eller naturressursene. «[T]he Area» defineres som «the seabed and ocean floor and subsoil thereof».⁸³ Området er dyphavsbunnen og undergrunnen som ligger utenfor nasjonal jurisdiksjon.

Videre er det slik at «[a]ll rights in the resources of the Area are vested in mankind as a whole, on whose behalf the Authority shall act», jf. HRK artikkel 137 andre ledd. «Myndigheten» er the International Seabed Authority altså Den internasjonale havbunnsmyndighet.⁸⁴ Mineraler kan altså utvinnes og overdras, men bare i samsvar med myndighetens regler, forskrifter og prosedyrer.⁸⁵ Den internasjonale havbunnsmyndighet har det overordnede ansvaret for forvaltningen av havbunnen og skal utvikle regler for utvinningen av mineralene. Dermed kan både stater og selskap inngå kontrakter om utvinning av mineraler på havbunnen med havbunnsmyndigheten. Det er med andre ord ikke fritt frem for utvinning. Hele havbunnen blir kontrollert gjennom retningslinjene for virksomhet i området.

Etter artikkel 150 i HRK skal virksomheten forvaltes på en «orderly, safe and rational» måte, se bokstav b. I tillegg skal inntektene fra utvinningen overføres «the Enterprise and developing States», se bokstav d. Det skal være rettferdige og stabile priser som både er innbringende for produsentene, rimelige for forbrukerne og som fremmer balanse mellom

⁷⁹ HRK artikkel 87 andre ledd.

⁸⁰ HRK artikkel 193 og 194.

⁸¹ Ruud og Ulfstein (2018) s. 168.

⁸² HRK artikkel 91 og 92.

⁸³ HRK artikkel 1 første ledd.

⁸⁴ HRK artikkel 1 andre ledd.

⁸⁵ HRK artikkel 137 andre ledd.

tilbud og etterspørsel.⁸⁶ Statene skal også forhindre «monopolization of activities in the Area», se bokstav g.

Del XI i HRK innebærer ifølge Ruud og Ulfstein «en internasjonalisering av utnyttelsen av havbunnens mineralressurser, noe som særlig kommer U-landene til gode».⁸⁷

Det er altså ikke adgang til å kreve suverenitet eller jurisdiksjon på dyphavsbunnen. Videre er rettighetene til naturressurser og mineraler lagt til en internasjonal myndighet som kan balansere den innbringende delen for de aktuelle firmaene, samtidig som inntekter kommer utviklingsland til gode.

Et slikt internasjonalt samarbeid fastslått i havrettskonvensjonen forhindrer at de mest ressursrike og teknologisk utviklede landene har fått monopol på utvinningen av de innbringende mineralene og naturressursene på dyphavsbunnen.

2.2.8 Luften⁸⁸

Hvilken grad av jurisdiksjon og suverenitet som gjelder i luften, beror på den aktuelle sonen. Hver stat har «complete and exclusive sovereignty over the airspace above its territory», jf. Chicago-konvensjonen⁸⁹ artikkel 1. Over landområder, indre farvann og territorialfarvannet har staten også suverenitet over luftterritoriet.⁹⁰ Statenes suverenitet over luftrommet stopper der verdensrommet begynner.⁹¹

I luften over den tilstøtende sone, den økonomiske sonen og det åpne hav er det i realiteten samme regler som for det åpne hav: fri internasjonal ferdsel.⁹²

⁸⁶ HRK artikkel 150 bokstav f.

⁸⁷ Ruud og Ulfstein (2018) s. 170.

⁸⁸ Selv om ordene luft og atmosfære har forskjellig naturvitenskapelig betydning, vil ordene i denne avhandlingen ha samme betydning: luftrommet over jorden.

⁸⁹ Convention on International Civil Aviation, Chicago, 7. desember 1944 (trådt i kraft 4. april 1947) 15 UNTS 295. (Chicago-konvensjonen).

⁹⁰ Ruud og Ulfstein (2018) s. 143 og HRK artikkel 2 andre ledd.

⁹¹ Bin Cheng, «Air Law» i Encyclopædia Britannica, 4. april 2019, <https://www.britannica.com/topic/air-law> (lest 14. oktober 2020).

⁹² HRK artikkel 87 første ledd bokstav b og Chicago-konvensjonen artikkel 3 bokstav b.

2.2.9 Antarktis

Antarktis er «fellesbetegnelse på land- og havområdene omkring Jordens sørpol».⁹³ På begynnelsen av 1900-tallet fremmet syv land krav på territorium i Antarktis: Argentina, Australia, Chile, Frankrike, New Zealand, Norge og Storbritannia.⁹⁴ Ingen av landene har fått global anerkjennelse for sine krav. På grunn av forskningsinteressene i Antarktis, og vellykkede samarbeid, ble Den vitenskapelig komité for Antarktiskforskning (SCAR) opprettet i 1958.⁹⁵ Deretter ble antarktistraktaten inngått i 1959. Det følger av artikkel I i traktaten at enhver «measure of a military nature» i Antarktis er forbudt. Dette innebærer at Antarktis bare skal brukes til fredelige formål. Det er videre avtalt frihet for vitenskapelig forskning og et mål om at partene skal fremme internasjonalt samarbeid.⁹⁶

Videre følger det av artikkel IV bokstav a og b at ingen av partene i konvensjonen gir opp sin rett til, krav på eller grunnlag for krav på sin territorialhøyhet i Antarktis. I tillegg er det slik at «no acts or activities taking place while the present Treaty is in force shall constitute a basis for asserting, supporting or denying a claim to territorial sovereignty in Antarctica or create any rights of sovereignty in Antarctica», jf. artikkel IV andre ledd første setning. Dette betyr at ingen handling eller mangel på handling som foretas mens traktaten gjelder, kan tolkes som at staten annekterer eller gir opp krav på territorium. Statene kan heller ikke stille et helt nytt krav til territorium eller et krav om utvidelse av det etablerte territorium mens traktaten er i kraft.⁹⁷

Traktaten er grunnlaget for at det kun er vitenskapelig forskning og ingen militær aktivitet i Antarktis. Partene må sette sine krav om suverenitet i Antarktis på pause. I stedet skal partene fremme internasjonalt samarbeid og forskning.

Selv om nasjonene har satt sine egne krav om territorialhøyhet på pause for å ha fokus på internasjonalt samarbeid er det likevel viktig å påpeke at antarktistraktaten ikke regulerer tilfeller hvor man skal utnytte naturressurser eller andre tilfeller hvor sydpolen kan utnyttes økonomisk.

⁹³ Birgit Njåstad, «Antarktis» i Store norske leksikon, 22.februar 2020 <https://snl.no/Antarktis> (lest 13. oktober 2020).

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Antarktistraktaten artikkel II og III.

⁹⁷ Antarktistraktaten artikkel IV andre ledd andre setning.

I tillegg til antarktistraktaten har en rekke land blitt enige om flere andre traktater om forvaltningen av Antarktis, blant annet Miljøprotokollen⁹⁸. Etter artikkel 7 er det forbudt med «[a]ny activity relating to mineral resources, other than scientific research». I dette ligger det at ingen av medlemslandene kan utnytte eller ha aktivitet tilknyttet naturressursene i Antarktis utenom vitenskapelig forskning.

2.3 Globale allmenninger⁹⁹

Flere av de nevnte områdene under kapittel 2.2 går under fellesbetegnelsen globale allmenninger.

Globale allmenninger blir definert av FNs miljøprogram på følgende måte:

«The ‘Global Commons’ refers to resource domains or areas that lie outside of the political reach of any one nation State. Thus international law identifies four global commons namely: the High Seas; the Atmosphere; Antarctica; and, Outer Space».¹⁰⁰

I tillegg til det åpne hav, atmosfæren, Antarktis og verdensrommet har også undergrunnen i dyphavet tradisjonelt blitt ansett som en global allmenning.¹⁰¹ Nasjoner kan ikke utnytte ressursene eller områdene i globale allmenninger til egen politisk gevinst eller legge det under sin jurisdiksjon. Disse områdene er ment å være en felles arv for menneskeheten.¹⁰² Selv om de fleste andre områder allerede har blitt underlagt en nasjons suverenitet, har de globale allmenningene lenge vært et unntak.¹⁰³

⁹⁸ Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty, 4. oktober 1991, (trådt i kraft 14. januar 1998) 2941 UNTS. Denne vil i avhandlingen refereres til som miljøprotokollen.

⁹⁹ Et allmenningsområde er et større eller mindre utmarksområde hvor det ligger bruksrettigheter av ulike slag til. Gårdene delte på ressursene i allmenningene, se Thor Falkanger og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 6. utgave, Universitetsforlaget, 2007, s. 419. I avhandlingen henviser en allmenning til de globale allmenningene og ikke den norske allmenningsretten. Prinsippet om delte ressurser er imidlertid svært likt. Jakob Aasland Ravndal bruker globale allmenninger som oversettelse for det engelske begrepet «global commons». Dette begrepet vil derfor også bli brukt her om «global commons», se Jakob Aaland Ravndal, «Arktis som global allmenning: mulige begrensninger i tilgangen til de nordlige havområder», *Forsvarets forskningsinstitutt*, 15. juni 2011, <https://www.ffi.no/publikasjoner/arkiv/arktis-som-global-allmenning-mulige-begrensninger-i-tilgangen-til-de-nordlige-havomrader>, (lest 13. september 2020).

¹⁰⁰ United Nations Environment Programme (UNEP), «IEG of the Global Commons», *Division of Environmental Law and Conventions*, 23. september 2015, tilgjengelig fra <https://web.archive.org/web/20150923172944/http://www.unep.org/delc/GlobalCommons/tabid/54404/> (lest 7. september 2020).

¹⁰¹ Susan J. Buck, *The global commons: An Introduction*, 1. utgave, Island Press, 1998, s. 1. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315086415>.

¹⁰² Se også romtraktatens forord, artikkel I og denne oppgavens kapittel 3.2.1.

¹⁰³ Se UNEP (2015).

USA har imidlertid avvist prinsippet om at verdensrommet er en del av de globale allmenningene. Dette er gjort gjennom en lovendring i 2015¹⁰⁴, presidentordre nummer 13914 og i utformingen av Artemis-avtalene.

2.4 Oppsummering

I vurderingen av staters suverenitet og jurisdiksjon i et område er det særlig to hensyn som veies opp mot hverandre. På den ene siden har man statens suverenitet, herunder retten til den økonomiske utnyttelse, og på den andre siden har man internasjonalt samarbeid.

Dersom man sammenligner områder på havet, ser man at statenes suverenitet og jurisdiksjon endrer seg ettersom den geografiske avstanden øker fra landterritoriet. Det går fra selve territoriet med fullstendig suverenitet til den tilstøtende sonen med håndhevelsesrett og til slutt til den økonomiske sonen og kontinentalsokkelen med jurisdiksjon og eksklusive rettigheter. Havrettens system tilsier altså at større geografisk tilknytning burde føre til en større grad av suverenitet og jurisdiksjon til å utnytte området økonomisk. I de indre sonene på havet har man for eksempel lagt størst vekt på kyststatens geografiske tilknytning og dermed kyststatens rett til suverenitet.

Det åpne hav, dyphavsbunnen, luften og Antarktis er derimot basert på et system av internasjonalt samarbeid ved utnyttelsen og forvaltningen av ressursene og ferdselen. Her legges det større vekt på internasjonalt samarbeid og effektiv ferdsel.

Om reglene i havretten og Antarktissystemet kan eller burde legges til grunn i romretten vil vurderes i kapittel 4 av avhandlingen. Først skal det redegjøres for gjeldende romrett.

¹⁰⁴ Pub.L. 114–90, U.S. Commercial Space Launch Competitiveness Act vedtatt 25.11.2015 (heretter Space Act).

3 Folkeretten og verdensrommet

3.1 Innledning

Jurister på 1950- og 60-tallet skjønnte allerede før månelandingen at den rettslige statusen til verdensrommet måtte utformes, og at folkeretten måtte utvikles i takt med den teknologiske fremgangen.¹⁰⁵ The Legal Subcommittee for the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space (heretter COPUOS) ble stiftet av FN i 1959. Den har som mandat å utvikle regelverket for fredfullt internasjonalt samarbeid i verdensrommet.¹⁰⁶ Etter en langvarig spenning og opprustning mellom stormaktene Sovjetunionen og USA trådte romtraktaten i kraft i 1967 for å unngå kald krig og krigføring også i verdensrommet.¹⁰⁷ I 1968 ble en avtale om redning av astronauter i nød og returnering av astronauter og romfartøy signert (Rescue Agreement).¹⁰⁸ I 1972 ble det enighet om en avtale som regulerer erstatningsansvaret ved skader voldt av romfartøy og satellitter (Liability Convention).¹⁰⁹ I 1975 ble det åpnet for en traktat som fastsetter at objekter som skytes ut i verdensrommet må registreres internasjonalt (Registration convention).¹¹⁰ Månetraktaten var den femte traktaten som ble utformet.

Som tidligere nevnt i kapittel 1.3 er det romtraktaten og månetraktaten som er de aktuelle traktatene for å vurdere suverenitet og jurisdiksjon i verdensrommet. I dette kapittelet vil det derfor redegjøres for begge traktatene. Først vil det i kapittel 3.2.1 utredes for bakgrunnen og formålet med romtraktaten og deretter vil artikkel II analyseres. I kapittel 3.2.2 vil månetraktatens bakgrunn og formål forklares, og deretter vil det redegjøres for traktatens innhold – herunder særlig artikkel 11. Under kapittel 3.3 vil aktuell sedvanerett analyseres. Til

¹⁰⁵ Michel Smirnoff, «Legal Status of Celestial Bodies», 28 *Journal of Air Law & Commerce* 385 (1962), tilgjengelig fra <https://scholar.smu.edu/jalc/vol28/iss4/11>, (lest 16. oktober 2020) s. 385.

¹⁰⁶ UNOOSA, «Committee on the Peaceful Uses of Outer Space and its Subcommittees», [unoosa.org](https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/copuos/comm-subcomms.html), u.å., <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/copuos/comm-subcomms.html>, (lest 12. november 2020).

¹⁰⁷ Nuclear Threat Initiative, «Outer Space Treaty», [nti.org](https://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/treaty-principles-governing-activities-states-exploration-and-use-outer-space-including-moon-and-other-celestial-bodies-outer-space-treaty/), 31. januar 2019, <https://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/treaty-principles-governing-activities-states-exploration-and-use-outer-space-including-moon-and-other-celestial-bodies-outer-space-treaty/>, (lest 16. oktober 2020).

¹⁰⁸ Agreement on the Rescue of Astronauts, the return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space, London, Moskva og Washington D.C., 22. april 1968, (trådt i kraft 3. desember 1968) 672 UNTS 119 (Rescue Agreement).

¹⁰⁹ Convention on the International Liability for Damage Caused by Space Objects, London, Moskva og Washington D.C., 29. mars 1972, (trådt i kraft 1. september 1972) 961 UNTS 187 (Liability Convention).

¹¹⁰ Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space, New York, 14. januar 1975 (trådt i kraft 15. september 1976) 1023 UNTS 15 (Registration Convention).

slutt vil Artemis-avtalene introduseres i kapittel 3.4. Som nevnt kommer tolkningsprinsippene til uttrykk i Wien-konvensjonen artiklene 31 til 33, se avhandlingens kapittel 1.3.

3.2 Traktater

3.2.1 Romtraktaten

Bakgrunn og formål

Bakgrunnen med romtraktaten var å sikre at verdensrommet kun ble brukt til fredelige formål.¹¹¹ Dette kommer blant annet til uttrykk i artikkel IV hvor det fastsettes et forbud mot å sette masseødeleggelsesvåpen i bane rundt Jorden eller på himmellegemer, samt et forbud mot å opprette militære baser på himmellegemer.

Videre var det et mål om at «[t]he exploration and use of outer space [...] shall be carried out for the benefit and in the interest of all countries [...] and shall be the province of all mankind», jf. artikkel I. Det var altså et mål at verdensrommet skulle være fritt å utforske for alle land, og skulle forvaltes etter alle nasjoners felles interesse. I tillegg presiseres det at verdensrommet var hele menneskehetens domene.

Traktatens innhold skulle videre fastsette at verdensrommet er et *res communis*.¹¹² Dette er et prinsipp fra romersk rett som definerer enheter som det ikke er adgang til å underlegge kontroll og jurisdiksjon, på den tiden vann og luft.¹¹³ Dette står i motsetning til *res nullius*, eller *terra nullius*, som brukes om enheter eller områder som ikke er under jurisdiksjon eller suverenitet ennå, men som det likevel er adgang til å underlegge kontroll.¹¹⁴ Forskjellen ligger altså i hvorvidt det er *adgang* til å kreve retten til området.

Verdensrommet har, som nevnt, også vært ansett som en av de globale allmenningene.

Tanken etter romtraktaten var at ressursene og områdene i verdensrommet skulle være en del

¹¹¹ Romtraktatens begrunnelse og formål ligner på antarktistraktaten. Antarktis skal også kun brukes til fredelige formål, se antarktistraktaten artikkel 1.

¹¹² Heidi Keefe, «Making the Final Frontier Feasible: A Critical Look at the Current Body of Outer Space Law», i 11 *Santa Clara High Technology Law Journal* 345 (1995), tilgjengelig fra <http://digitalcommons.law.scu.edu/chtlj/vol11/iss2/7> (lest 31. oktober 2020) s. 360.

¹¹³ «Res communis» i Oxford Reference, <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100408305> (lest 31. oktober 2020).

¹¹⁴ «Res nullius» i Merriam Webster Dictionary, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/res%20nullius> (lest 31. oktober 2020).

av fellesarven for menneskeheten, og ikke områder en enkelt nasjon har suverenitet eller absolutt rett til.

Prinsippet om *res communis* kommer særlig til uttrykk i artikkel II i romtraktaten. Dette er traktatens hovedregel om suverenitet på himmellegemer utenfor Jordens atmosfære:

«Outer space, including the moon and other celestial bodies, is not subject to national appropriation by claim of sovereignty, by means of occupation, or by any other means».

«Celestial bodies»

Det første spørsmålet i relasjon til artikkel II er hvilket område og hva slags objekter artikkelen gjelder. For det første gjelder artikkelen «*outer space*», altså verdensrommet. Ordlyden av verdensrommet tilsier det som ligger utenfor Jordens og andre himmellegemers atmosfære. For Jorden er en internasjonal akseptert grense Kármán-linjen, cirka 100 kilometer over jordoverflaten.¹¹⁵ I innledningen av kapittel 2 ble det stilt spørsmål ved om stater kan annektere suverenitet over satellittbaner. Ettersom artikkel II gjelder «*outer space*» tilsier dette at satellittbaner ikke kan annekteres til suverent bruk siden disse befinner seg i verdensrommet.¹¹⁶

For det andre gjelder artikkel II i romtraktaten «*the moon*». Bruken av den bestemte formen, månen, tilsier her, etter prinsippet om tolkning etter ordlydens «ordinary meaning», at artikkel II gjelder Jordens måne.

Videre inkluderer artikkel II også «*celestial bodies*» - altså utenomjordiske himmellegemer. Ordlyden av utenomjordisk himmellegeme tilsier et naturlig objekt som er utenfor Jordens atmosfære, men gjerne av en viss størrelse. I astronomien defineres et himmellegeme som en samling av materie i universet som utgjør en enhet.¹¹⁷ Himmellegemer er også blitt kategorisert som: «a natural body as being an individualized collection of matter occurring in nature that distinguishes itself from the surrounding environment through its mass and

¹¹⁵ Anna Kathinka Dalland Evans, «Verdensrommet» i Store norske leksikon, 11. desember 2019, <https://snl.no/verdensrommet> (lest 17. oktober 2020).

¹¹⁶ I verdensrommet har objekter for øvrig også «free passage» over suverene nasjoners territorium etter sedvaneretten, se Michael Listner, «The Moon Treaty: Failed International Law or Waiting in the Shadows», *The Space Review*, 24. oktober 2011, <https://www.thespacereview.com/article/1954/1> (lest 02. oktober 2020).

¹¹⁷ «Celestial Body» i Merriam-Webster Dictionary, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/celestial%20body>, (lest 16. oktober 2020).

structure».¹¹⁸ Himmelleger er altså en samling av materie, men som skiller seg fra omgivelsene gjennom massen og strukturen.

Det er også stilt spørsmål ved hva som omfattes av ordlyden himmelleger rent juridisk. Det er særlig tre avgrensinger i juridisk litteratur som er diskutert. Det første spørsmålet er hvor liten samlingen av materie kan være. Det andre spørsmålet er om enheten må «stå stille» eller om den kan bevege seg. Det tredje spørsmålet er todelt: må det være mulig å lande på overflaten og må materien kunne utnyttes av menneskeheten.¹¹⁹

Den første kategorien for å avgrense hva som er et himmelleger er å vurdere massen og størrelsen på materien. Desto større et objekt er, desto mer taler dette for at enheten er et himmelleger. Det utfordrende med størrelses-kategorien er imidlertid å sette en grense i motsatt retning: Når er et objekt for lite? Dersom et himmelleger kun defineres ut fra «en samling av materie i universet som utgjør en enhet» vil dette eksempelvis også omfatte et støvkorn. På et tidspunkt må grensen naturlig nok settes, men dette er ikke gjort. Spørsmålet blir særlig aktuelt i de tilfellene som ligger i grenseland – for eksempel en liten asteroide som ikke kan landes på, men som likevel er en del større enn et støvkorn. Dette tilsier at flere momenter enn kun størrelse skal til for å avgjøre hva som er et himmelleger.¹²⁰

Ernst Fasan har derfor foreslått tilleggs-kategorien om objektet kan flyttes på gjennom verdensrommet eller ikke.¹²¹ I den tradisjonelle vurderingen av flyttbare objekter sees det også på om objektet kan eller faktisk flytter seg selv uten å endre sin natur.¹²² Et eksempel på et objekt som kan flyttes, er en stein. Den kan både være liten nok til at den tas opp eller den ruller av seg selv. Motsetningsvis er et fjell et objekt som ikke kan flyttes. Det problematiske med en slik kategorisering i verdensrommet er at alle himmelleger i sin natur beveger seg, både innad i solsystemet, men også selve solsystemet beveger seg i galaksen.¹²³ Virgiliu Pop tar derfor til ordet for at kategorien, når den benyttes i verdensrommet, bør lyde om objektet

¹¹⁸ Philip de Man, *Exclusive Use in an Inclusive Environment: The Meaning of the Non-Appropriation Principle for Space Resource Exploitation*, 1. utgave, Springer Publishing, 2016, s. 116. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-38752-9>.

¹¹⁹ Ibid. s. 108-116.

¹²⁰ Ibid. s. 112-113.

¹²¹ Ibid. s. 113.

¹²² Virgiliu Pop «A Celestial Body is a Celestial Body is a Celestial Body...», *American Institute of Aeronautics and Astronautics*, oktober 2001, tilgjengelig fra http://www.spacefuture.com/archive/a_celestial_body_is_a_celestial_body_is_a_celestial_body.shtml (lest 17. oktober 2020).

¹²³ Truls Ringnes, Maria Hammerstrøm, og Kaare Aksnes, «Solsystemet» i Store norske leksikon, 22. juni 2018, <https://snl.no/solsystemet> (lest 17. oktober 2020).

kan flyttes av menneskelig påvirkning.¹²⁴ Dette ble også påpekt allerede på 1960-tallet hvor «celestial bodies» ble definert som «natural objects in outer space [...] which cannot be artificially moved from their natural orbits».¹²⁵ Dersom en enhet kan flyttes ved menneskelig påvirkning tilsier dette at enheten ikke er et himmellegeme. Dette taler altså for at støvkornet ikke er et himmellegeme fordi det kan flyttes på ved menneskelig påvirkning.¹²⁶

Gál og Pritzsche legger heller vekt på hvorvidt enhetens størrelse og dens overflate gjør det mulig for mennesker å lande på enheten.¹²⁷

Det er kodifisert i Wien-konvensjonen artikkel 31 at det kan legges vekt på traktatens «object and purpose» ved tolkning. Formålet med romtraktaten var demilitarisering mellom stormaktene og å unngå aktiv eller kald krig i verdensrommet. Muligheten for å lande på et himmellegeme er derfor sentralt i lys av formålet med traktaten. Det er kun himmellegemene som kan landes på, som kan utnyttes militært. Det militære formålet taler altså for at hvorvidt en kan lande på himmellegemet, er et relevant moment i vurderingen av tolkningen av ordlyden i artikkel II.

Videre er det kodifisert av Wien-konvensjonen artikkel 31 at det skal legges vekt på traktatens kontekst. Det følger av artikkel I andre ledd at «celestial bodies, shall be free for exploration». En naturlig tolkning av denne artikkelen tilsier at himmellegemer skal være frie til å utforske for alle land, men dette forutsetter at himmellegemet rent praktisk er mulig å utforske. Himmellegetet må altså være mulig å lande på. Å tolke artikkel II i tråd med traktatens kontekst taler for at hvorvidt man kan lande på himmellegemet, er et sentralt moment.

Gassplanetene i det ytre solsystemet og vår egen stjerne, solen, er det derimot ikke mulig å lande på. Om landing er en forutsetning for at en enhet er et juridisk himmellegeme, vil dette være en innskrenkende tolkning av ordlyden «celestial bodies». Dette vil ikke være i tråd med ordlydens «ordinary meaning» tolket i «good faith». Det er nemlig naturlig at ved

¹²⁴ Pop (2001).

¹²⁵ de Man (2016) s. 115.

¹²⁶ de Man oppsummerer kritikken mot flyttbarhet som et moment. For det første kan man se for seg at teknologien utvikler seg slik at menneskeheten faktisk kan flytte på større himmellegemer. For det andre vil det å flytte et himmellegeme potensielt utgjøre en sikkerhetsrisiko. Det tredje argumentet er at mindre himmellegemer, slik som asteroider da kan brukes som våpen, i strid med artikkel IX i romtraktaten. De to siste argumentene er derimot mest argumenter mot å flytte på himmellegemer, og ikke argumenter for hvordan himmellegemer skal kategoriseres. Se ibid. s. 115-116. Flyttbarhet som et moment vil likevel muligens ha mindre betydning eller endre seg i fremtiden ettersom teknologien utvikler seg.

¹²⁷ Ibid. s. 114.

utformingen av artikkel II skulle alle planeter og solen være omfattet av ordlyden «celestial bodies». Videre er det slik at selv om traktaten hadde et formål om å demilitarisere verdensrommet, er det ingenting i veien for at artikkel II har et videre formål. Formålet bak artikkel II er å unngå territoriale krav i verdensrommet, og det er ikke begrenset til militære formål, men territoriale krav generelt. Dette taler sterkt for at landing på enheten ikke kan være et avgjørende moment for at en enhet er et himmellegeme.¹²⁸ Dette må eventuelt heller sees i sammenheng med spørsmålet om størrelse og masse. Dersom en enhet ikke er stor nok til å lande på, er det også for lite til å være et himmellegeme.

Konklusjonen av hva som er et himmellegeme vil derfor være en helhetlig konkret vurdering hvor det kan legges vekt på enhetens størrelse – herunder hvorvidt det skiller seg fra omgivelsene – struktur, masse, hvorvidt enheten kan flyttes på og landingsmulighetene.

Tilegnelsesforbudet og suverenitetskrav

Det andre spørsmålet er hvorvidt man kan legge områder i verdensrommet under en stats suverenitet. I artikkel II følger det at verdensrommet er «not subject to national appropriation by claim of sovereignty». Ordlyden etter dens «ordinary meaning» tilsier altså at verdensrommet og dets legemer ikke kan underlegges en stats krav om suverenitet fordi det ikke er adgang til å fremsette et slikt krav. I det videre vil avhandlingen gå nærmere inn på hver enkelt del av forbudet.

For det første tilsier ordlyden av «not subject to» at statene ikke har rett til å underlegge områder i verdensrommet under sin suverenitet. Himmellegemene gis ikke egenskapen av å være suverene områder, og det er ikke adgang til å stille slike krav.

Videre gjelder forbudet «*national appropriation*» [min uthevelse] - altså *staters* tilegnelse. I utgangspunktet tilsier altså ordlyden at det kun er stater som ikke kan tilegne seg områdene. Privat tilegnelse er i utgangspunktet utenfor ordlyden av «*national appropriation*» og dermed ikke regulert. I det første utkastet av romtraktaten var ordlyden «celestial bodies should not be subject to **any** claim of sovereignty» [min uthevelse].¹²⁹ Utgangspunktet var altså at ethvert

¹²⁸ Se også *ibid.* s. 114.

¹²⁹ Arthur Goldberg, den permanente amerikanske representanten, sendte den 11. juli 1966 et brev til lederen av Committee on the Peaceful Uses of Outer Space hvor det første utkastet og arbeidet frem mot traktaten kommer frem. Her var det et stort fokus på *staters* forvaltning av verdensrommet. Se Arthur Goldberg, «Draft Treaty Governing the Exploration of the Moon and Other Celestial Bodies», til COPUOS, 11. juli 1966, tilgjengelig fra https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L012E.pdf (lest 20. oktober 2020).

suverenitetskrav skulle være forbudt, men ved siste utkast gjaldt forbudet kun «*national appropriation*». Traktaten ble utformet i den tro at kun stater kom til å operere i verdensrommet. Man kunne ikke se for seg at private bedrifter ville ha økonomi og teknologi til å kunne utnytte verdensrommet. Stephen Gorove skrev allerede i 1969 at: «the Treaty in its present form appears to contain no prohibition regarding individual appropriation or acquisition by a private association or an international organization».¹³⁰ Avhandlingen avgrensner imidlertid mot en lengre redegjørelse av spørsmålet om private rettigheter i verdensrommet. Staten har for det første ansvaret og jurisdiksjonen over at bedrifter og private personer overholder statens folkerettslige forpliktelser. Videre eksisterer ikke et privat eiendomskrav uten at en suveren stat respekterer og anerkjenner kravet. Det er imidlertid viktig å påpeke at tilegnelsesforbudet i artikkel II etter dens «ordinary meaning» kun gjelder nasjoner.

Når det gjelder «appropriation» - altså tilegnelse – vil en naturlig forståelse av dette begrepet innebære at man tar over et område til sin egen eksklusive bruk. Dersom en stat har et område under kontroll over en viss varighet, hevder eksklusiv kontroll og nekter andre utnyttelse i samme område, kan dette tale for at staten har utført en ulovlig tilegnelse.¹³¹ Det kan for eksempel argumenteres for at en stat har brutt tilegnelsesforbudet i romtraktaten dersom det opprettes en permanent og eksklusiv månebase.

Gorove stilte derimot spørsmål om det kunne sees som tilegnelse i strid med artikkelen dersom bruken var i forsknings øyemed.¹³² Etter Wien-konvensjonen artikkel 31 skal man tolke ordlyden i traktatens kontekst og etter dens formål. Det følger nemlig av artikkel I tredje ledd i romtraktaten at «[t]here shall be freedom of scientific investigation in outer space». En naturlig tolkning av dette tilsier at det skal være en vid frihet til å undersøke og forske i verdensrommet. Denne friheten er åpen for alle stater. Dette taler sterkt for at tilegnelse av områder i forbindelse med et forskningsprosjekt eller lignende ikke vil bryte med tilegnelsesforbudet ettersom traktaten selv inviterer til forskning.

Videre gjelder tilegnelsesforbudet kun «claim[s] of sovereignty» - altså krav om suverenitet. En naturlig forståelse av suverenitet tilsier at en stat har rett til eneutøvelsen av makt i et

¹³⁰ Stephen Gorove, «Interpreting Article II of the Outer Space Treaty» i 37 *Fordham Law Review* 349 (1969) s. 351, tilgjengelig fra <https://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol37/iss3/2>, (lest 20. oktober 2020).

¹³¹ Ibid. s. 352.

¹³² Ibid. s. 352-353.

område.¹³³ Dette innebærer at stater ikke kan kreve eneutøvelse av makt over et territorium i verdensrommet. Artikkelen er imidlertid taus angående om det er mulig å utøve annen jurisdiksjon i verdensrommet.¹³⁴

Okkupasjon eller «by any other means»

Til slutt fastslår artikkelen at suverenitetskrav ikke kan fastslås «by means of use or occupation», altså hverken gjennom lang tids bruk eller okkupasjon. Det kan heller ikke gjøres «by any other means», altså på noen annen måte. Ordlyden av «by any other means» er en vid sekkebestemmelse som favner bredt etter dens «ordinary meaning». Ordlyden omfatter i utgangspunktet tilegnelseskrav gjennom erobring eller traktat¹³⁵, men kan også omfatte ethvert forsøk på tilegnelse av områder i verdensrommet. Hva ville skjedd dersom en bedrift eller privat organisasjon tilegner seg Mars ved å hevde eiendomsrett til planeten? Bedriftens hevdede eiendomsrett eksisterer kun dersom staten anerkjenner kravet. Dersom staten mot formodning skulle anerkjenne eiendomsretten, kan dette tolkes som et forsøk på omgå tilegnelsesforbudet og at et suverenitetskrav er gjort «by any other means».

Internasjonalt samarbeid

Artikkel II i romtraktaten fastslår et tilegnelsesforbud av himmellegemene i verdensrommet. Artikkelen er basert på prinsippet om res communis, ved at det ikke er adgang til å underlegge verdensrommets himmellegemer under sin suverenitet. Videre er det klart at hovedfokuset ved utformingen av romtraktaten var internasjonalt samarbeid, og ikke økonomiske interesser. Dette kommer ikke bare til uttrykk gjennom tilegnelsesforbudet i artikkel II, men også i artikkel I hvor det kommer frem at «exploration and use» av verdensrommet skal bli «carried out for the benefit and in the interests of all countries». Dette er trolig på grunn av bakgrunnen for traktaten: unngå kald eller aktiv krig i verdensrommet.

¹³³ Se kapittel 2.1.2.

¹³⁴ Se kapittel 3.3.2 og 3.4.

¹³⁵ Traktaters innhold kan derimot endres. Utgangspunktet er at avtaler skal holdes, se Wien-konvensjonen artikkel 26 og prinsippet om pacta sunt servanda. Partene kan likevel for det første endre traktatens ordlyd. Dette er derimot en utfordrende prosess da alle partene må være enige om endringen. Den andre måten innholdet kan endres er hvor tolkingen endres gjennom statspraksis på grunn av nye forhold og rettsoppfatninger. Ny rettsoppfatning må likevel respektere ordlyden og partenes formål ved traktaten. En tredje, men sjelden, fremgangsmåte er at en ny traktat fastslår enighet rundt tolkingen. En fjerde måte er ved opphør av traktaten. Se Ruud og Ulfstein (2018) s. 100-102.

3.2.2 Månetraktaten

Bakgrunn

Månetraktaten ble fremforhandlet i COPUOS fra 1972 til 1979. Traktaten stengte, ifølge Listner, «a loophole in the Outer Space Treaty by banning any ownership of any extraterrestrial property by any organization or private person, unless that organization is international and governmental».¹³⁶ Noen av statene mente derimot under forhandlingene at et slikt forbud i traktaten ville være «disincentive to development» i utforskningen av verdensrommet.¹³⁷ I tillegg mente disse statene at dette ville skape et internasjonalt monopol og at rettferdig deling av profitten egentlig ville være en skattlegging av utviklingen og kun til «the benefit of nations that put nothing at risk».¹³⁸ Månetraktaten har kun blitt tiltrådt av 18 stater¹³⁹ og er derfor i utgangspunktet kun bindende for et fåtall av verdens stater.¹⁴⁰

Traktatens innhold

Månetraktatens artikler og regler gjelder for månen, men det følger av artikkel 1 første ledd at reglene som gjelder for månen også gjelder for andre «celestial bodies» i solsystemet.¹⁴¹

Det følger av artikkel 11 andre ledd i månetraktaten at månen ikke er «subject to national appropriation by any claim of sovereignty, by means of use or occupation, or by any other means». I dette ligger det at månen ikke kan erobres og legges under et lands suverenitet eller jurisdiksjon. Dette er kun en presisering av artikkel II i romtraktaten.

Det følger videre av artikkel 11 første ledd at «[t]he moon and its natural resources are the common heritage of mankind». I dette ligger det at naturressursene skal være en felles arv for menneskeheten. Det er særlig denne formuleringen som har gjort motstanden til månetraktaten stor. Listner skriver: «The most controversial section of the Moon Treaty deals with natural resources on the Moon. The Moon Treaty provides that the Moon and its natural

¹³⁶ Listner (2011).

¹³⁷ Glenn Harlan Reynolds, «The Moon Treaty: prospects for the future» i *Space Policy* Volum 11, Bind 2, 1995, s. 115, DOI: [https://doi.org/10.1016/0265-9646\(95\)00006-X](https://doi.org/10.1016/0265-9646(95)00006-X).

¹³⁸ Ibid. s. 115.

¹³⁹ Hvorav kun 17 av disse er medlem i COPUOS, se presidentordre 13914. Medlemmene av traktaten omfatter store økonomier som Australia og India, men ingen av de store romnasjonene. Videre er små land som for eksempel Armenia, Kazakhstan, Libanon, Marokko, Filippinene og Uruguay medlem. Det er kun syv land som har ratifisert, elleve land har tiltrådt og fire land har bare signert traktaten, se UNODA: Moon.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Se ellers kapittel 3.2.1 under «celestial bodies». Samme problemstillinger gjør også seg gjeldende ved tolkningen av månetraktaten.

resources are the common heritage of mankind and the harvesting of those resources is forbidden except through an international regime established to govern the exploitation of such resources when it becomes feasible to do so».¹⁴² Artikkel 11 innebærer altså at naturressursene skal fordeles fordi rettighetene er en felles arv for menneskeheten. Artikkelen gir altså uttrykk for at månen må anses som en global allmenn ressurs – likt en global allmenning – og at utvinning av naturressursene skal skje gjennom internasjonalt samarbeid.

Dette kommer til uttrykk i artikkel 11 femte ledd hvor det fastsettes etableringen av et internasjonalt regime «to govern the exploitation of the natural resources of the moon as such exploitation is about to become feasible». Dette skal altså etableres når slik leting og utnyttelse er i ferd med å bli gjennomførbart.

Videre skal det etter artikkel 11 syvende ledd bokstav d foreligge en «equitable sharing» mellom utviklingslandene og romnasjonene. Ordlyden av «equitable» etter dens «ordinary meaning» tilsier at delingen skal være rettferdig. Det er verdt å merke seg at artikkelen bruker ordet «equitable» og ikke «equal», altså rettferdig og ikke likt, ettersom en lik deling ikke nødvendigvis er rettferdig. Dette kommer også indirekte til uttrykk i artikkel 11 syvende ledd bokstav d da både utviklingslandene og de romnasjonene som har bidratt direkte eller indirekte «shall be given special consideration». Fordelingen av gevinsten skal altså være rettferdig – også for romnasjonene. Dette systemet hvor ressursene tilhører menneskeheten og må fordeles likt, er altså ansett som den mest kontroversielle delen av månetraktaten.¹⁴³

Når det gjelder eiendomsretten til naturressursene som er utvunnet, følger dette indirekte av artikkel 11 tredje ledd.

“Neither the surface nor the subsurface of the moon, nor any part thereof or natural resources in place, shall become property of any State, international intergovernmental or non-governmental organization, national organization or non-governmental entity or of any natural person»

¹⁴² Listner (2011).

¹⁴³ Ibid.

Det første spørsmålet er hvilke områder artikkelen omfatter. Artikkelen inkluderer «the surface [and] the subsurface of the moon». Det er altså ikke adgang til å hevde eierskap til selve overflaten eller undergrunnen av månen eller et himmellegeme. Videre er det heller ikke adgang til å hevde eierskap til «any part thereof or natural resources in place». Ordlyden av «natural resources» – altså naturressurser – kan både inkludere fornybare ressurser som solenergi, men også ikke-fornybare ressurser slik som vann, helium-3 og diverse metaller. Videre tilsier ordlyden av «any part thereof» – altså noen del av – at det ikke er adgang til å hevde eiendomsrett til noen deler av naturressursene som befinner seg på himmellegemene. Ordlyden av «in place» tilsier at forbudet mot hevdede eiendomskrav kun er begrenset til naturressurser som ikke er utvunnet. Dette betyr at den aktuelle bedriften erverver eiendomsretten under og etter utvinnelsen av naturressursene. Som nevnt må imidlertid gevinsten deles med resten av verden, jf. artikkel 11 syvende ledd.

Det andre spørsmålet er hvem som er inkludert i artikkel 11 tredje ledd. Månetraktaten bruker for det første ordet «property». Dette innebærer at man ikke kan hevde eiendomsrett over måneoverflaten, undergrunnen og naturressursene som er på sin plass. Bruken av det privatrettslige ordet eiendomsrett, i motsetning til suverenitet eller jurisdiksjon, har trolig sammenheng med at artikkel 11 tredje ledd også omfatter «international intergovernmental or non-governmental organization, national organization or non-governmental entity or [...] any natural person». I tillegg til staten kan altså ikke internasjonale mellomstatlige eller ikke-statlige organisasjoner, nasjonale organisasjoner eller ikke-statlige enheter eller fysiske personer hevde eierskap til himmellegemer eller deres ressurser.

Medlemsstatene skal videre «prevent the disruption of the existing balance of its environment», jf. artikkel 7 første ledd. For det første skal statene unngå unødvendige endringer i miljøet på månen ved å introdusere unaturlige materier. For det andre skal de ikke påvirke balansen i miljøet på Jorden ved å skade økosystemet med utenomjordiske materialer.¹⁴⁴

Et annet fokus ved formuleringen av månetraktaten var altså en konserveringsplikt hvor statene ønsket å beholde det naturlige miljøet og unngå forurensning i verdensrommet og på Jorden. Det bærekraftige og miljømessige aspektet var også sentralt ved vurderingen av

¹⁴⁴ Månetraktaten artikkel 7 første ledd første og andre setning.

hvorfor eiendomsretten til naturressursene måtte reguleres strengt. Formålet her er å unngå at en fri adgang fører til miljømessige, biologiske og økologiske negative konsekvenser – både for Jorden og månen.

Etter månetraktaten artikkel 11 har stater, organisasjoner, bedrifter og privatpersoner altså ikke rett til å hevde eierskap til månen og himmellegemer, ei heller til naturressursene som befinner seg i verdensrommet uten å ha blitt utvunnet. Gevinsten skal fordeles rettferdig med øvrige nasjoner i verdenssamfunnet ettersom ressursene er globale allmenne ressurser. Samtidig skal miljøet i verdensrommet ivaretas.

Månetraktaten gjelder kun for de 18 statene som er medlem av traktaten, og avhandlingen vil i det videre fokusere på om det finnes aktuell sedvanerett som kan gjelde for de øvrige landene.

3.3 Sedvanerett

3.3.1 Innledning

Suverenitet over himmellegemer er altså forbudt etter artikkel II i romtraktaten, og rettigheter til naturressursene som ligger på plass er forbudt etter artikkel 11 i månetraktaten. Som nevnt i kapittel 3.2.1 var den opprinnelige meningen med tilegnelsesforbudet i romtraktaten artikkel II at «any appropriation» var forbudt.¹⁴⁵ Dette tilsier at det etter traktaten ikke var meningen at naturressurser skulle tilegnes. Dette er i tråd med prinsippet om res communis og verdensrommet som global allmenning som var grunnlaget for forhandlingen av traktaten.

Mer-til-det-mindre-prinsippet går ut på at det heller ikke skal gjøres unntak for et mindre inngripende tiltak, selv om kun det mest inngripende er nevnt i regelen. Dette er gjerne i tråd med formålet bak bestemmelsen. Ettersom det i verdensrommet ikke er adgang til å kreve suverenitet over et område, tilsier mer-til-det-mindre-prinsippet at man heller ikke kan kreve jurisdiksjon over et område eller jurisdiksjonen over en bestemt type naturressurs. Dette taler for at romtraktaten artikkel II skal tolkes innskrenkende, og at artikkelen er et forbud mot å tilegne seg naturressurser.

¹⁴⁵ Goldbergs brev (1966).

Imidlertid er traktater kun bindende for statene som har tiltrådt traktaten. I tillegg kan internasjonal sedvanerett utvikle seg både i takt med og utenom traktatene. En regel som har utviklet seg i internasjonal sedvanerett, kan derfor føre til en annen løsning, for eksempel at det er adgang til å utøve jurisdiksjon over naturressursene som utvinnes. Dette spørsmålet er nemlig, som utgangspunkt, ikke løst direkte i romtraktaten. Det kan derfor parallelt utvikle seg en internasjonal sedvaneregel.

For å vurdere om en regel er bindende internasjonal sedvanerett må to vilkår være oppfylt. Det første vilkåret er gjentakende like handlinger av stater over tid – statspraksis. Det andre vilkåret er at handlingene gjøres fordi statene føler seg bundet av den eventuelle sedvaneretten – *opinio juris*. Til slutt forutsettes det at den påståtte sedvaneretten som følger av statspraksis og *opinio juris* følges av et tilstrekkelig antall stater, eventuelt ikke avvises av en rekke stater.¹⁴⁶

En vurdering av om det foreligger internasjonal bindende sedvanerett kan altså være svært komplisert da en rekke nasjoners praksis og oppfatning må analyseres. Avhandlingen vil derfor ikke konkludere, men vil konsentrere seg om den praksisen som tilsier at det kan foreligge en regel om jurisdiksjon i verdensrommet med formål om å utvinne naturressurser.

3.3.2 Jurisdiksjon over naturressurser

Statspraksis

Det første som skal vurderes er om det foreligger en generell og konsekvent statspraksis. I utgangspunktet skal praksisen ha utviklet seg over en langvarig tidsperiode. Men ettersom romrett er et relativt nytt område i rettsvitenskapen, kunne dette tilsa at det ikke foreligger tilstrekkelig tid til å anerkjenne handlingene som statspraksis. ICJ har imidlertid presisert at «the passage of only a short period of time is not necessarily, or of itself, a bar to the formation of a new rule of customary international law».¹⁴⁷ Siden utforskning av verdensrommet er en relativt ny del av verdenssamfunnets fokus, og ikke har vært tilgjengelig på grunn av manglende teknologi, taler dette for at statspraksis kan utvikle seg over en relativt kort tidsperiode. Dette forutsetter imidlertid at statspraksisen er konsekvent.

¹⁴⁶ ICJs statutter artikkel 38 første ledd bokstav b og Ruud og Ulfstein (2018) s. 77.

¹⁴⁷ *North Sea Continental Shelf Cases*, (Federal Republic of Germany v. Denmark; Federal Republic of Germany v. Netherlands) ICJ Reports 1969 s. 6 i avsnitt 73.

Allerede ved den første månelandingen ble månesteinene som ble tatt tilbake fra månen, ansett å være eid av de amerikanske myndighetene.¹⁴⁸ Dette gjelder også Sovjetunionens (nå Russlands) kontroll og eiendom over deres månesteiner og materiale. Gangale og Dudley-Rowley tar til orde for at USA og Russlands statspraksis innebar begynnelsen på et prinsipp i romretten om at «if you take it, its yours». Tanken er basert på det romerske prinsippet, *uti possidetis*: dersom du besitter et område eller andre objekter, så kan du fortsette å besitte dette.¹⁴⁹ Det er heller ingen øvrige stater som har hatt innvendinger mot USAs eller Russlands statspraksis. Den gjeldende statspraksis taler altså for at rettighetene til naturressursene tillegges den aktuelle staten som utvinner og tilegner seg ressursene i verdensrommet.

På den annen side er ikke statspraksisen særlig utbredt blant verdens stater da kun to stater har en aktiv praksis om rettighetene til månesteiner. Siden statspraksisen ikke er særlig utbredt taler dette for at det ikke kan foretas en klar konklusjon.

Opinio juris

Det andre som må vurderes er opinio juris. I dette skal det vurderes om det foreligger handlinger som tilsier at statene anser seg bundet av statspraksisen. Dette kan for eksempel være gjennom lokal lovendring.

USA vedtok i 2015 Space Act. Der anerkjenner de ikke bare rettighetene til tilegnede naturressurser, men også private personer har fått sin eiendomsrett beskyttet.¹⁵⁰ Luxembourg har vedtatt en lov som også presiserer at ressursene i verdensrommet kan være «susceptibles d’appropriation» - altså gjenstand for tilegnelse.¹⁵¹ Luxembourg tildeler også denne rettigheten til private bedrifter etter søknad hos myndighetene.¹⁵² De forente arabiske emirater

¹⁴⁸ «The [astromaterial samples] remain the property of the U.S. Government and may only be borrowed for approved research, educational pursuits, and public display», se NASA Office of Inspector General, «NASA’s management of Moon Rocks and Other Astromaterials Loaned for Research, Education and Public Display», *Report No. IG-12-007*, 8. desember 2011, s. 5 <https://oig.nasa.gov/docs/IG-12-007.pdf> (lest 30. oktober 2020).

¹⁴⁹ Thomas Gangale og Marilyn Dudley-Rowley, «To Build Bifrost: Developing Space Property Rights and Infrastructure», *American Institute of Aeronautics & Astronautics*, 30. august 2005. DOI: <https://doi.org/10.2514/6.2005-6762>, (lest 30. oktober 2020).

¹⁵⁰ Space Act § 51303.

¹⁵¹ Loi du 20 juillet 2017 sur l’exploration et l’utilisation des ressources de l’espace, (Lov av 20. juli 2017 om utforskning og utnyttelsen av ressursene i verdensrommet [min oversettelse] artikkel 1.

¹⁵² Se Luxembourgs romlov artikkel 3.

vedtok også en lov hvor det forutsettes at man kan etablere eiendomsrett til naturressursene.¹⁵³ Det er naturlig å tenke at andre romnasjoner også ønsker å vedta lignende lovgivning.

Det foreligger altså enkelte tendenser i både statspraksis og opinio juris blant noen stater i verdenssamfunnet som tilsier at stater kan tilegne seg rettighetene og jurisdiksjonen over ressursene i verdensrommet. Ettersom dette er et spørsmål som angår alle verdens stater kreves det imidlertid mer analyse av statspraksis og opinio juris for å foreta en klar konklusjon. Artemis-avtalene gir derimot ytterligere innsikt i statspraksis og opinio juris om naturressurser i verdensrommet.

3.4 The Artemis Accords (Artemis-avtalene)

I forbindelse med planene om å sende den første kvinnen og den neste mannen til månen er det utarbeidet «bilateral agreements that will describe responsibilities and other legal provisions» ved videre romutforskning av NASA og samarbeidsland.¹⁵⁴ Avtalen er altså ikke en traktat utarbeidet i samarbeid med COPUOS, UNOOSA eller et annet FN-organ, men er en rekke likelydende bilaterale avtaler mellom USA og samarbeidslandene. Disse bilaterale avtalene kalles the Artemis Accords, og NASA hevder at innholdet forsterker og iverksetter romtraktaten av 1967.¹⁵⁵

Etter del 10 andre ledd av Artemis-avtalene skal medlemslandene

«emphasize that the extraction and utilization of space resources, including any recovery from the surface or subsurface of the Moon, Mars, comets, or asteroids, should be executed in a manner that complies with the Outer Space Treaty and in support of safe and sustainable space activities. The Signatories affirm that the extraction of space resources does not inherently constitute national appropriation under Article II of the Outer Space Treaty [...]».

Avtalen forutsetter altså at det er lovlig å utnytte og tilegne seg ressursene i verdensrommet. Del 10 av Artemis-avtalene presiserer kun hvordan tilegnelsen og utnyttelsen skal foregå. For det første må tilegnelsen være «executed in a manner that complies with the Outer Space Treaty». Statene er altså fortsatt begrenset av tilegnelsesforbudet i artikkel II av romtraktaten.

¹⁵³ Federal Law no. 12 on the regulation of the space sector, vedtatt 19. desember 2019, tilgjengelig fra https://space.gov.ae/Documents/PublicationPDFFiles/SpaceSectorFederalLaw_EN.pdf, artikkel 18.

¹⁵⁴ NASA (2020).

¹⁵⁵ Ibid.

Videre må statene overholde romtraktatens øvrige artikler. Samtidig bekrefter statene at de tolker at «extraction of space resources does not inherently constitute national appropriation». Statene må ikke bare respektere artikkel II i romtraktaten, men de blir her enige om tolkningen av artikkel II: utvinning av naturressurser i verdensrommet bryter ikke med tilegnelsesforbudet i romtraktaten. Videre må utvinningen være «in support of safe and sustainable space activities». Dette vil si at utvinningen både må være trygg og bærekraftig.

Etter Artemis-avtalene del 11 syvende ledd kan medlemslandene ha en «safety zone» rundt områdene hvor de opererer på himmellegemene. Størrelsen på trygghetssonen er relativ og skal «reflect the nature of the operations being conducted and the environment that such operations are conducted in».¹⁵⁶ Størrelsen avhenger altså av virksomhetens karakter og omgivelsene. Det presiseres videre at størrelsen endres dersom virksomheten endrer karakter og at sonen gjelder kun til virksomheten på stedet opphører.¹⁵⁷

Videre følger det av åttende ledd i samme del at innehaveren av en «safety zone» skal, etter forespørsel, «provide any Signatory with the basis for the area in accordance with the national rules and regulations applicable to each Signatory». I dette ligger det at medlemslandene må følge nasjonale regler og retningslinjer i trygghetssonen. Dette betyr egentlig at jurisdiksjonen ikke bare er begrenset til de menneskeskapte objektene, som etter romtraktaten artikkel VIII tilhører flaggstaten, men også området rundt.

Storr tar til orde for at «such zones seriously test a fundamental principle of the Outer Space Treaty – the ban on territorial claims in space».¹⁵⁸ Det følger av romtraktaten artikkel II at ingen stater kan hevde territoriale suverenitetskrav over himmellegemer, se avhandlingens kapittel 3.2.1.

Det er klart at slike soner er praktiske ettersom medlemslandene også må være åpne om hva slags virksomhet som foregår i sonen.¹⁵⁹ I tillegg må det være tilstrekkelig varsling mellom medlemslandene når man utfører handlinger i sonene.¹⁶⁰ Men når medlemslandene i realiteten

¹⁵⁶ Artemis-avtalene del 11 syvende ledd bokstav a.

¹⁵⁷ Artemis-avtalene del 11 syvende ledd bokstav c.

¹⁵⁸ Cait Storr, «Could corporations control territory in space? Under new US rules, it might be possible», *theconversation.com*, 2. juni 2020, <https://theconversation.com/could-corporations-control-territory-in-space-under-new-us-rules-it-might-be-possible-138939>, (lest 27. november 2020).

¹⁵⁹ Artemis-avtalene del 11 niende ledd.

¹⁶⁰ Artemis-avtalene del 11 tiende ledd.

har jurisdiksjon over området, er ikke dette egentlig en slags tilegnelse av området? Og vil de kommersielle interessene være tilstrekkelig beskyttet dersom man ikke kan håndheve trygghetssonene uten å bryte artikkel II i romtraktaten?¹⁶¹

Debatten kan endre karakter hvis det utvikler seg et nytt romkappløp mellom USA og Kina. Dersom begge nasjoner ønsker trygghetssoner rundt sine virksomheter, med hver sin lovgivning i stedet for et internasjonalt samarbeid, kan dette føre til ytterlige konflikter.

Videre er det flere land, herunder både USA og Kina, som ønsker å bygge permanente månebaser. Ettersom trygghetssonene kun opphører i det tilfelle virksomheten opphører, vil en permanent trygghetssone egentlig bety at nasjonen også legger dette området under sin jurisdiksjon og dermed, i realiteten, bryter tilegnelsesforbudet i artikkel II i romtraktaten. Dette er imidlertid ikke den eneste kritikken mot Artemis-avtalene. I kapittel 4.3 vil denne kritikken redegjøres for.

¹⁶¹ Storr (2020).

4 Romrettens fremtid

4.1 Innledning

Romretten, slik den står nå, er usikker og tvetydig. For det første finnes en romtraktat som har romnasjonenes og et flertall av FN-landenes tyngde bak seg, men med en mangelfull veiledning når det gjelder økonomisk utnyttelse av verdensrommet. For det andre finnes en månetraktat med regulering av økonomisk utnyttelse, men denne har liten oppslutning¹⁶² og er til og med forkastet som aktuelt regelverk av USA.¹⁶³ I utgangspunktet skulle egentlig COPUOS møtes sent i mars 2020 for å diskutere romrettens fremtid og hvordan regelverket for økonomisk utnyttelse av verdensrommet skulle være, men møtet ble avlyst på grunn av koronapandemien.¹⁶⁴ Samtidig har USA utformet Artemis-avtalene og ved utarbeidelsen unngått internasjonale fora.

I det videre vil det vurderes i kapittel 4.2 hvordan den økonomiske utnyttelsen burde foregå og i kapittel 4.3 vil det redegjøres for kritikken av Artemis-avtalene.

4.2 Økonomisk utnyttelse

Det kan se ut som økonomisk utnyttelse av naturressursene i verdensrommet er uunngåelig. Dette er både på grunn av potensielle økonomiske verdier, energiutnyttelse og romgruvedrift, men også av hensyn til vitenskapelig forskning.

Spørsmålet blir hvordan utnyttelsen av verdensrommets ressurser burde reguleres, herunder hva vi kan lære fra andre folkerettslige regimer.

Inspirasjonen kan komme fra havrettens system og regelverk. Som nevnt i kapittel 2.2 er det i den økonomiske sonen og på kontinentalsokkelen lagt større vekt på kyststatens rett til suveren økonomisk utnyttelse av området, selv om kyststaten ikke har suverenitet over selve området. Dette kan overføres til rettighetene til naturressursene i verdensrommet. Selv om det etter romtraktaten artikkel II er klart at selve området ikke kan underlegges suverenitet eller

¹⁶² UNODA: Moon.

¹⁶³ Presidentordre 13914.

¹⁶⁴ Storr (2020).

som et territorium, stenger ikke dette for å tillegge staten eller dens subjekter¹⁶⁵ suverene rettigheter til naturressursene som tilegnes. Denne retten er nedtegnet i både månetraktaten artikkel 11 og Artemis-avtalene. En slik rett er også lik som i havretten hvor kyststaten har suveren rett til fiskebestanden man fisker, men ikke havområdet fisken kommer fra. I verdensrommet vil en stat for eksempel kunne tilegne seg vannet på månen¹⁶⁶, men likevel ikke ha suverenitet over selve området og undergrunnen.

Samtidig i havretten balanseres kyststatens økonomiske interesser med verdenssamfunnets rett til fordeling av gevinstene. Som vi så i kapittel 2.2 må kyststaten på kontinentalsokkelen betale en avgift til det internasjonale samfunnet dersom ressursene utenfor 200 nautiske mil utnyttes.¹⁶⁷ Dette ligner på systemet som er nedtegnet i månetraktaten artikkel 11, og bør også videreføres i utviklingen av romretten.

Dyphavsbunnen er området utenfor kontinentalsokkelens nasjonale jurisdiksjon, og den og dets forekomster er «the common heritage of mankind».¹⁶⁸ Videre er det, som nevnt i kapittel 2.2, opprettet en felles internasjonal myndighet - Den internasjonale havbunnsmyndighet - som skal ha oversikt over alle aktører, ha fokus på bærekraftighet og passe på at den økonomiske gevinsten fordeles rettferdig mellom verdens land. Her skal statens innbringende del balanseres, samtidig som gevinsten skal komme utviklingsland til gode og i tillegg skal statene forhindre monopol av virksomheten på havbunnen.¹⁶⁹ På dyphavsbunnen er det altså et fokus på internasjonalt samarbeid og rettferdig fordeling. Kanskje kan man tenke seg et tilsvarende regime i verdensrommet, herunder med en institusjonell mekanisme som har det forvaltningsmessige overoppsynet over utnyttelsen av de ressurser som statene måtte ønske å utnytte seg av?

I underkapittel 2.2.9 så vi at ved utformingen av Antarktistraktaten, har internasjonalt samarbeid og rettferdig fordeling av ressursene vært hovedfokus ved utviklingen av

¹⁶⁵ Fremtidens romrett innebærer at private bedrifter vil operere i verdensrommet og dette skjer allerede, se NTB-AP, «SpaceX har koblet seg på Den internasjonale romstasjonen», *Aftenposten*, 17. november 2020, <https://www.aftenposten.no/verden/i/Vq1zqJ/spacex-har-koblet-seg-paa-den-internasjonale-romstasjonen> (lest 20. november 2020).

¹⁶⁶ Abdirahman Hassan, «Vann på månen gir håp om ny base», *VG*, 23. oktober 2020, https://www.vg.no/i/vAAOdV?utm_source=kopierlink&utm_content=deleknapp&utm_campaign=topp, (lest 30. oktober 2020).

¹⁶⁷ HRK artikkel 82.

¹⁶⁸ HRK artikkel 136.

¹⁶⁹ Se kapittel 2.2.7.

regelverket. I Antarktis har det ikke vært et økonomisk fokus selv om det eksisterer både mineraler og olje på land og i havområdene rundt. Funnene som er gjort, tilsier likevel at det ikke er økonomisk gunstig å drive utvinning, særlig ettersom Antarktis-virksomhet er svært dyrt.¹⁷⁰ Dette er nok også mye av grunnen til at forbudet i miljøprotokollen artikkel 7 mot noen utnyttelse av naturressursene i Antarktis, som nevnt i underkapittel 2.2.9, ikke har like stor motstand som månetraktaten. Selv om det ikke er store økonomiske interesser i Antarktis, er forvaltningen av den vitenskapelige utnyttelsen av kontinentet gjort gjennom et internasjonalt samarbeid, men her er det kun fokus på forskning og vitenskap og ikke økonomisk utnyttelse. Samtidig har antarktistraktaten, slik som romtraktaten, et demilitariserende formål.¹⁷¹

Som nevnt er det trolig uunngåelig med økonomisk utnyttelse av verdensrommet, men her burde det også være et fokus på internasjonalt samarbeid, rettferdig fordeling av gevinster og ressurser som på dyphavsbunnen og i Antarktis. Et internasjonalt regime burde opprettes slik at det finnes en felles myndighet som har oversikt over aktører, potensielle miljøskader og farer. En internasjonal myndighet kan også fokusere på at gevinsten fra den globale allmenningen blir fordelt rettferdig med verdenssamfunnet. I praksis vil også myndigheten kunne leie eller lease ut områder, slik at de første landene ikke får monopol over de mest gunstige områdene i all tid fremover.

I tillegg til reglene i havrettskonvensjonen¹⁷² har kyststaten i den økonomiske sonen og på dyphavsbunnen et eget insentiv til å beholde bestandene på et forsvarlig nivå ettersom dette er deres eksklusive område. I verdensrommet har man ikke samme geografiske tilknytning og potensielt ikke samme motivasjon for en bærekraftig utnyttelse av ressursene. Dette er også en grunn til at det bør være en internasjonal myndighet på plass da slike utfordringer lettere kan håndheves i fellesskap.

Det er viktig at verdenssamfunnet får ta del i den økonomiske gevinsten som befinner seg i verdensrommet. Verdensrommet er en global allmenning, altså et res communis, se kapittel 2.3 og 3.1. Det tilhører alle, og ingen kan hevde suverenitet. Dette betyr at en kombinasjon av

¹⁷⁰ Lize-Marié van der Watt, «Antarctica: Economic Resources» i Encyclopædia Britannica, 19. mars 2020, <https://www.britannica.com/place/Antarctica/Economic-resources> (lest 26. november 2020).

¹⁷¹ Antarktistraktaten artikkel 1 og romtraktaten artikkel IV.

¹⁷² HRK artikkel 61 og 62.

havrettens system bør utvikles for regelverket i verdensrommet. På den ene siden bør det etableres et internasjonalt overordnet samarbeid som kan ha fullstendig oversikt over aktører og fordele gevinster rettferdig. Samtidig bør rettighetene til naturressursene som utvinnes ligge til de nasjonene som utvinner ressursen. Denne siste delen er slik systemet i Artemis-avtalene er utformet, men avtalen har fått kritikk fra flere hold.

4.3 Kritikk av Artemis-avtalene

Avtalen har fått kritikk fra andre land som Russland og Kina. Russland mener avtalen er for USA-fokusert og Kinas manglende tilknytning til avtalen blir forklart med USAs forbud om vitenskapelig samarbeid med landet.¹⁷³ Hovedargumentene mot avtalen baserer seg videre på at ettersom verdensrommet skal utforskes og brukes som «the province of all mankind» etter artikkel I i romtraktaten, må også dette bety at naturressursene allerede er en felles arv for alle stater. Videre mener noen nasjoner at veien fremover heller bør være gjennom et internasjonalt regime, med et internasjonalt lisenssystem og ikke kun ett land som har makten over utviklingen.¹⁷⁴

Boley og Byers hevder at dersom de bilaterale Artemis-avtalene blir akseptert av et tilstrekkelig antall nasjoner vil USA i realiteten, bli «the licensing nation for most of the world's space companies—the de facto gatekeeper to the Moon, asteroids, and other celestial bodies».¹⁷⁵ Dette vil innebære at USA i realiteten vil styre utviklingen av lovgivningen ved å tiltrekke samarbeidsland gjennom bilaterale avtaler, men vil ha mesteparten av makten over ordlyden og retningslinjer.

Det påpekes videre at et system uten et internasjonalt samarbeid i bunn vil kunne føre til flere ulemper ved den videre utforskningen og utnyttelsen av verdensrommet. For det første vil ikke private bedrifter ha vitenskap og forskning i mente ved utvinningen av himmellegemene på samme måte som stater. For det andre vil utvinning basert på bilaterale avtaler istedenfor

¹⁷³ Christopher Newman, «Artemis Accords: why many countries are refusing to sign Moon exploration agreement» *theconversation.com*, 19. oktober 2020, <https://theconversation.com/artemis-accords-why-many-countries-are-refusing-to-sign-moon-exploration-agreement-148134>, (lest 26. november 2020).

¹⁷⁴ Frans von der Dunk, «The Artemis Accords and the law: Is the Moon 'back in business'?», *The University of Auckland*, 2. juni 2020, <https://www.thebigq.org/2020/06/02/the-artemis-accords-and-the-law-is-the-moon-back-in-business/> (lest 3. november 2020).

¹⁷⁵ Aaron Boley og Michael Byers, «U.S. policy puts the safe development of space at risk» i *Science*, Vol. 370, Issue 6513, 09. oktober 2020, s. 174-175, DOI: <https://doi.org/10.1126/science.abd3402> (lest 18. november 2020).

internasjonalt samarbeid kunne føre til et lite bærekraftig miljø, hvor «the limited number of useful lunar orbits could quickly become filled with space debris». For det tredje vil et slikt system muligens være en fare for andre operasjoner på månen, for satelittbaner og, i verste fall, for Jordens sikkerhet.¹⁷⁶

Mangelen på en objektiv internasjonal myndighet vil fort kunne føre til at de mest utviklede nasjonene skaffer seg de beste områdene først og i realiteten tar over disse områdene. Dette kan også føre til, slik som forfattere Boley og Byers er bekymret for, lite fokus på viktig vitenskapelig forskning for å forstå solsystemet og universet, en uheldig påvirkning av miljøet og fare for andre aktører.¹⁷⁷

NASA kunngjorde i høst at de ønsket å kjøpe materie og steiner fra måneoverflaten av private bedrifter som dro til månen.¹⁷⁸ Bedriftene trengte heller ikke å frakte materiene tilbake til Jorden, men kunne la de ligge igjen på overflaten. Formålet med uttalelsen var å skape en «norm of behavior that says that resources can be extracted and that we're doing it in a way that is in compliance with the Outer Space Treaty».¹⁷⁹ Altså at USA ønsker å være normskapende om at det er mulig å tilegne rettigheter i verdensrommet både gjennom handling og Artemis-avtalene.

Etttersom den voksende romnasjonen og supermakten Kina ikke er med i Artemis-samarbeidet, kan man også se for seg en fremtid hvor det igjen er to supermakter på hver sin side i et romkappløp. Denne gangen vil ikke prisen bare være heder, ære og anseelse for den beste teknologien, intelligensen og de sterkeste rakettenes, men også en faktisk økonomisk gevinst.

Et eksempel er dersom begge nasjoner ønsker trygghetssoner rundt sine virksomheter. Med hver sin lovgivning, i stedet for et internasjonalt samarbeid kan dette føre til ytterligere konflikter. I havretten er det utviklet et regelverk for kunstige øyer. Staten har jurisdiksjonen

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Jeff Foust, «NASA offers to buy lunar samples to set space resources precedent», *spacenews.com*, 10. september 2020, <https://spacenews.com/nasa-offers-to-buy-lunar-samples-to-set-space-resources-precedent/>, (lest 26. november 2020).

¹⁷⁹ Ibid.

over selve øya som er oppført.¹⁸⁰ I omgivelsene rundt kan også staten etablere en «safety zone», men dette er for å «ensure the safety both of navigation and of the artificial islands, installations and structures».¹⁸¹ Videre må andre stater respektere internasjonale regler for navigasjon på havet, og det presiseres at «[artificial islands] have no territorial sea of their own, and their presence does not affect the delimitation of the territorial sea, the exclusive economic zone or the continental shelf».¹⁸² Det er altså ikke adgang til å etablere jurisdiksjon i trygghetssonen på havet, slik som Artemis-avtalene gir adgang til i verdensrommet. For å unngå konflikt bør regelverket i verdensrommet være mer likt havrettens system hvor staten har adgang til å regulere og håndheve regler til sikkerhet for alle nasjoner, men ikke har suveren jurisdiksjon. Dette må også ses i lys av at slike trygghetssoner kan være i strid med romtraktaten, se kapittel 3.4.

Slik regelverket er i dag har statene kun rett til selve naturressursene, og ikke til suverenitet over området. Dette innebærer i realiteten at staten heller ikke kan nekte andre utnyttelse i samme område. Dersom fremtiden innebærer to supermakter på hver sin side med motstridende interesser og intet samarbeid, kan dette føre til konflikter dersom de vil ha kontroll over samme områder.

Dette kan også begrunne hvorfor det bør være en internasjonal myndighet som holder oversikt og kontroll over områdene. For å unngå konflikter kan man da se for seg en rettferdig fordeling av både ressursene og gevinsten samt fordeling av de mest gunstige områdene. Nåværende omgåelse av internasjonalt samarbeid betyr at USA i realiteten forsøker å skape internasjonal gjeldende rett til fordel for sine egne økonomiske interesser.¹⁸³

¹⁸⁰ HRK artikkel 60 andre ledd, 80 og 87 første ledd bokstav d.

¹⁸¹ HRK artikkel 60 fjerde ledd.

¹⁸² HRK artikkel 60 åttende ledd.

¹⁸³ Boley og Byers (2020).

5 Avsluttende bemerkninger

Den teknologiske utviklingen har kommet langt siden de første stegene på månen ble tatt, til dagens kontinuerlige tilstedeværelse på den internasjonale romstasjonen. I fremtiden kan verdenssamfunnet forvente en permanent månebase, men også de første stegene på Mars.

Utviklingen i romretten har også vært betydelig. På den ene siden er romtraktaten en overenskomst som ble utformet midt under den kalde krigen på 1960- og 70-tallet, hvor også hovedaktørene USA og Sovjetunionen ble enige om en felles ordlyd og fredning av verdensrommet av hensyn til det internasjonale samfunnet. I 2020 er det derimot vedtatt bilaterale avtaler utviklet utenfor internasjonale fora som legger større vekt på økonomisk utnyttelse enn internasjonalt samarbeid og rettferdig fordeling av ressursene.

Spørsmålet om en stat kan inneha total eller partiell suverenitet på et himmellegeme kan imidlertid klart besvares benektende. Dette er forbudt både etter romtraktaten, månetraktaten og, ved henvisning til romtraktaten, etter Artemis-avtalene. Ved vurderingen av hvilke himmellegemer som kan tilegnes, er derimot ordlyden av artikkel II sentral – særlig «celestial bodies» og «appropriation». Det er visse tendenser i statspraksis til at naturressurser kan tilegnes, men dette er også gitt en klar adgang til for medlemslandene i Artemis-avtalene.

Naturressursene i verdensrommet bør forvaltes og fordeles gjennom et internasjonalt samarbeid og med en rettferdig fordeling. Havets folkerett har regler som kan tjene som reguleringsmodell, i alle fall i en viss utstrekning, og selvsagt med øye for at presset på havet og havbunnens ressurser tross alt stadig er betydelig større enn hva gjelder verdensrommets ressurser.

Det er rettet betimelig kritikk med hensyn til måten Artemis-avtalene ble fremforhandlet og utformet på. Det er en uheldig utvikling dersom bare de mektigste nasjonene kan utforme egne internasjonale regelverk for å tvinge frem egen økonomisk vinning, istedenfor å utarbeide regelverk gjennom internasjonalt samarbeid.

Litteraturliste

Konvensjoner, traktater og bilaterale avtaler

Svalbard-traktaten	The Svalbard Treaty, Paris, 9. februar 1920 (trådt i kraft 14. august 1925)
Chicago-konvensjonen	Convention on International Civil Aviation, Chicago, 7. desember 1944 (trådt i kraft 4. april 1947) 15 UNTS 295.
FN-pakten	The Charter of the United Nations, San Francisco, 26. Juni 1945 (trådt i kraft 24. oktober 1945) 1 UNTS XVI.
ICJs statutter	Statute of the International Court of Justice, San Francisco, 26. juni 1945 (trådt i kraft 24. oktober 1945).
Antarktistraktaten	The Antarctic Treaty, Washington D.C., 1. desember 1959, (trådt i kraft 23. juni 1961) 402 UNTS 71.
Romtraktaten	Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies, London, Moskva og Washington D.C. 27. januar 1967 (trådte i kraft 10. oktober 1967) 610 UNTS 205.
Rescue Agreement	Agreement on the Rescue of Astronauts, the return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space, London, Moskva og Washington D.C., 22. april 1968, (trådt i kraft 3. desember 1968) 672 UNTS 119.
Wien-konvensjonen	The Vienna Convention on the Law of Treaties, Wien, 23. Mai 1969 (trådt i kraft 27. januar 1980) 1151 UNTS 331.
Liability Convention	Convention on the International Liability for Damage Caused by Space Objects, London, Moskva og Washington D.C., 29. mars 1972, (trådt i kraft 1. september 1972) 961 UNTS 187.
Registration Convention	Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space, New York, 14. januar 1975 (trådt i kraft 15. september 1976) 1023 UNTS 15.
Månetraktaten	Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, New York, 18. desember 1979 (trådt i kraft 11. juli 1984) 1363 UNTS 3.
Havrettskonvensjonen	United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego Bay, 10. desember 1982 (trådt i kraft 16. november 1994) 1833 UNTS 397.

Miljøprotokollen	Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty, 4. oktober 1991, (trådt i kraft 14. januar 1998) 2941 UNTS.
The Artemis Accords	Principles for Cooperation in the Civil Exploration and Use of the Moon, Mars, Comets, and Asteroids for Peaceful Purposes, <i>Australia, Canada, Italia, Japan, Luxembourg, De forente arabiske emirater, Storbritannia og USA</i> , 13. oktober 2020.

Norske lover og høyesterettsavgjørelser:

Lov om undersjøiske naturforekomster	Lov 01.10.1962 om utforskning og utnyttelse av undersjøiske naturforekomster. Loven ble endret ved lov nr. 07/2019.
Territorialfarvannsloven (Terfl.)	Lov 27. juni 2003 nr. 57 om Norges territorialfarvann og tilstøtende sone.
Høyesterettsavgjørelse	Rt. 2012 s. 494 A.

Utenlandske lover og presidentordre:

Space Act/Romrettslov i USA	Pub.L. 114–90, U.S. Commercial Space Launch Competitiveness Act vedtatt 25.11.2015.
Romrettslov i Luxembourg	Loi du 20 juillet 2017 sur l’exploration et l’utilisation des ressources de l’espace, (Lov av 20. juli 2017 om utforskning og utnyttelsen av ressursene i verdensrommet [min oversettelse]).
Romrettslov i De forente arabiske emirater	Federal Law no. 12 on the regulation of the space sector, vedtatt 19. desember 2019, tilgjengelig fra https://space.gov.ae/Documents/PublicationPDFFiles/SpaceSectorFederalLaw_EN.pdf
Presidentordre	Presidentordre nummer 13914, Executive Order on Encouraging International Support for the Recovery and Use of Space Resources, <i>whitehouse.gov</i> , 06. april 2020.

ICJ-avgjørelser:

- Arbitral Award of 31 July 1989** *Arbitral Award of 31 July 1989* (Guinea- Bissau v. Senegal), ICJ rep. 1991 s. 53
- North Sea Continental Shelf Cases** *North Sea Continental Shelf Cases*, (Federal Republic of Germany v. Denmark; Federal Republic of Germany v. Netherlands) ICJ Reports 1969 s. 6

Juridisk litteratur:

Bøker

- Buck (1998)** Buck, Susan J., *The global commons: An Introduction*, 1. utgave, Island Press, 1998. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315086415>.
- de Man (2016)** de Man, Philip, *Exclusive Use in an Inclusive Environment: The Meaning of the Non-Appropriation Principle for Space Resource Exploitation*, 1. utgave, Springer Publishing, 2016. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-38752-9>.
- Falkanger og Falkanger (2007)** Falkanger, Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 6. utgave, Universitetsforlaget, 2007.
- Pop (2008)** Pop, Virgilu, *Who Owns the Moon?*, 4. utgave, Springer, 2008. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-1-4020-9135-3>.
- Ruud og Ulfstein (2018)** Ruud, Morten og Geir Ulfstein, *Innføring i folkerett*, Bind 1, 5. utgave, Universitetsforlaget, 2018.

Artikler, brev og traktatstatus

- Boley og Byers (2020)** Aaron Boley og Michael Byers, «U.S. policy puts the safe development of space at risk» i *Science* Vol. 370, Issue 6513, 09. oktober 2020, s. 174-175, <https://doi.org/10.1126/science.abd3402>, (lest 18. november 2020)
- FN-Sambandet: Havrettskonvensjonen** FN-sambandet, «Havrettskonvensjonen», *fn.no*, u.å., <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/miljoe-og-klima/havrettskonvensjonen>, (lest 7. oktober 2020)

- Goldbergs brev (1966)** Goldberg, Arthur, «Draft Treaty Governing the Exploration of the Moon and Other Celestial Bodies», til Committee on the Peaceful Uses of Outer Space (COPUOS), 11. juli 1966, tilgjengelig fra https://www.unoosa.org/pdf/limited/c2/AC105_C2_L012E.pdf, (lest 20.oktober 2020)
- Gorove (1969)** Gorove, Stephen, «Interpreting Article II of the Outer Space Treaty» i 37 *Fordham Law Review* 349 (1969), tilgjengelig fra <https://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol37/iss3/2>, (lest 20. oktober 2020).
- Keefe (1995)** Keefe, Heidi, «Making the Final Frontier Feasible: A Critical Look at the Current Body of Outer Space Law», i 11 *Santa Clara High Technology Law Journal* 345 (1995), tilgjengelig fra <http://digitalcommons.law.scu.edu/chtlj/vol11/iss2/7>, (lest 31. oktober 2020).
- Listner (2011)** Listner, Michael, «The Moon Treaty: Failed International Law or Waiting in the Shadows», *The Space Review*, 24. oktober 2011, <https://www.thespacereview.com/article/1954/1>, (lest 02.oktober 2020).
- Newman (2020)** Newman, Christopher, «Artemis Accords: why many countries are refusing to sign Moon exploration agreement» *theconversation.com*, 19. oktober 2020, <https://theconversation.com/artemis-accords-why-many-countries-are-refusing-to-sign-moon-exploration-agreement-148134>, (lest 26. november 2020).
- Nuclear Threat Initiative (2019)** Nuclear Threat Initiative, «Outer Space Treaty», *nti.org*, 31. januar 2019, <https://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/treaty-principles-governing-activities-states-exploration-and-use-outer-space-including-moon-and-other-celestial-bodies-outer-space-treaty/>, (lest 16. oktober 2020).
- Pop (2001)** Pop, Virgiliu, «A Celestial Body is a Celestial Body is a Celestial Body... », *American Institute of Aeronautics and Astronautics*, oktober 2001, tilgjengelig fra http://www.spacefuture.com/archive/a_celestial_body_is_a_celestial_body_is_a_celestial_body.shtml, (lest 17. oktober 2020).
- Ravndal (2011)** Ravndal, Jakob Aaland, «Arktis som global allmenning: mulige begrensninger i tilgangen til de nordlige havområder», *Forsvarets forskningsinstitutt*, 15. juni 2011, <https://www.ffi.no/publikasjoner/arkiv/arktis-som-global-allmenning-mulige-begrensninger-i-tilgangen-til-de-nordlige-havomrader>, (lest 13. september 2020).

- Reynolds (1995)** Reynolds, Glenn Harlan, «The Moon Treaty: prospects for the future», *Space Policy*, Volum 11, Bind 2, 1995, s. 115-120. DOI: [https://doi.org/10.1016/0265-9646\(95\)00006-X](https://doi.org/10.1016/0265-9646(95)00006-X).
- Smirnoff (1962)** Smirnoff, Michael, «Legal Status of Celestial Bodies», 28 *Journal of Air Law & Commerce* 385 (1962), tilgjengelig fra <https://scholar.smu.edu/jalc/vol28/iss4/11> (lest 16. Oktober 2020).
- Storr (2020)** Storr, Cait «Could corporations control territory in space? Under new US rules, it might be possible», *theconversation.com*, 2. juni 2020, <https://theconversation.com/could-corporations-control-territory-in-space-under-new-us-rules-it-might-be-possible-138939>, (lest 27. november 2020).
- UNEP (2015)** United Nations Environment Programme (UNEP), «IEG of the Global Commons», *Division of Environmental Law and Conventions*, 23. september 2015, tilgjengelig fra <https://web.archive.org/web/20150923172944/http://www.unep.org/delc/GlobalCommons/tabid/54404/> (lest 7. september 2020).
- UNOOSA: COPUOS** UNOOSA, «Committee on the Peaceful Uses of Outer Space and its Subcommittees», *unoosa.org*, u.å., <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/copuos/comm-subcomms.html>, (lest 12. november 2020).
- UNODA: Moon** United Nations office for Disarmament Affairs, «Status of the Treaty», *UNODA*, u.å., <http://disarmament.un.org/treaties/t/moon>, (lest 02. oktober 2020)
- UNODA: Outer Space** United Nations office for Disarmament Affairs, «Status of the Treaty», *UNODA*, u.å., http://disarmament.un.org/treaties/t/outer_space (lest 01. oktober 2020)
- von der Dunk (2020)** von der Dunk, Frans, «The Artemis Accords and the law: Is the Moon ‘back in business’? », *The University of Auckland*, 2. juni 2020, <https://www.thebigq.org/2020/06/02/the-artemis-accords-and-the-law-is-the-moon-back-in-business/> (lest 3. november 2020).

Leksikonartikler

- Cheng (2019)** Cheng, Bin, «Air Law» *Encyclopædia Britannica*, 4. april 2019, <https://www.britannica.com/topic/air-law>, (lest 14. oktober 2020)
- Gisle (2018)** Gisle, Jon, «Jurisdiksjon» *Store norske leksikon*, 20. februar 2018, <https://snl.no/jurisdiksjon>, (lest 5. oktober 2020).

- Helgesen (2015)** Helgesen, Jan E., «Suverenitet» Store norske leksikon, 26. januar 2015, <https://snl.no/suverenitet>, (lest 25. september 2020).
- Helgesen (2018b)** Helgesen, Jan E., «Territorium» Store norske leksikon, 20. februar 2018a, <https://snl.no/territorium>, (lest 02. oktober 2020)
- Helgesen (2019)** Jan E. Helgesen, «Romrett» Store norske leksikon, 25. oktober 2019, <https://snl.no/romrett>, (lest 11. september 2020).
- Helgesen og Skodvin (2020)** Helgesen, Jan E. og Knut Einar Skodvin, «Folkerett» Store norske leksikon, 24. august 2020, <https://snl.no/folkerett>, (lest 9. oktober 2020).
- Henriksen (2017)** Henriksen, Tore, «Grunnlinje» Store norske leksikon, 24. april 2017, <https://snl.no/grunnlinje>, (lest 07. oktober 2020).

Annen litteratur:

Artikler

- Bartels (2020)** Bartels, Meghan, «Nasa unveils plan for Artemis base camp on the moon beyond 2024», *space.com*, 3. april 2020, <https://www.space.com/nasa-plans-artemis-moon-base-beyond-2024.html>, (lest 17. september 2020).
- Bredvei (2020)** Bredvei, Dag, «USA med maktdemonstrasjon i Sør-Kinahavet», *NRK*, 07. juli 2020 <https://www.nrk.no/urix/usa-med-maktdemonstrasjon-i-sor-kinahavet-1.15081563>, (lest 20. oktober 2020).
- Foust (2020)** Foust, Jeff, «NASA offers to buy lunar samples to set space resources precedent», *spacenews.com*, 10. september 2020, <https://spacenews.com/nasa-offers-to-buy-lunar-samples-to-set-space-resources-precedent/>, (lest 26. november 2020).
- Gangale og Dudley-Rowley (2005)** Thomas Gangale og Marilyn Dudley-Rowley, «To Build Bifrost: Developing Space Property Rights and Infrastructure», *American Institute of Aeronautics & Astronautics*, Working Paper, 30. august 2005. DOI: <https://doi.org/10.2514/6.2005-6762>, (lest 30. oktober 2020).
- Garamone (2019)** Garamone, Jim, «Trump Signs Law Establishing U.S. Space Force», *U.S. Department of Defense*, 20. desember 2019, <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/2046035/trump-signs-law-establishing-us-space-force/>, (lest 02. oktober 2020).

- Hassan (2020)** Hassan, Abdirahman, «Vann på månen gir håp om ny base», *VG*, 23. oktober 2020, https://www.vg.no/i/vAAOdV?utm_source=kopierlink&utm_content=deleknapp&utm_campaign=topp, (lest 30. oktober 2020).
- History.com editors (2020)** History.com editors, «1969 Moon Landing», *History.com*, 17. juli 2020, <https://www.history.com/topics/space-exploration/moon-landing-1969>, (lest 31. august 2020).
- Jamasmie (2020)** Jamasmie, Cecilia, «NASA finds rare metal asteroid worth more than the global economy», *mining.com*, 29. oktober 2020, <https://www.mining.com/nasa-finds-rare-metal-asteroid-worth-more-than-global-economy/>, (lest 31. oktober 2020).
- Letzer (2019)** Letzer, Rafi, «China Plans to Build a Moon Base Near the Lunar South Pole», *space.com*, 27. april 2019, <https://www.space.com/china-moon-base-10-years.html>, (lest 17. september 2020).
- NASA (2020)** NASA, «International Partners Advance Cooperation with First Signings of Artemis Accords», *nasa.gov*, 13. oktober 2020, <https://www.nasa.gov/press-release/nasa-international-partners-advance-cooperation-with-first-signings-of-artemis-accords> (lest 3. november 2020).
- NASA: JPL** NASA: Jet Propulsion Laboratory (JPL), «Mission to A Metal World», *nasa.gov*, u.å. <https://www.jpl.nasa.gov/missions/psyche/> (lest 02. oktober 2020).
- Nasa Office of Inspector General (2011)** NASA Office of Inspector General, «NASA's management of Moon Rocks and Other Astromaterials Loaned for Research, Education and Public Display», *Report No. IG-12-007*, 8. desember 2011, <https://oig.nasa.gov/docs/IG-12-007.pdf> (lest 30. oktober 2020).
- NTB-AP (2020)** NTB-AP, «SpaceX har koblet seg på Den internasjonale romstasjonen», *Aftenposten*, 17. november 2020, <https://www.aftenposten.no/verden/i/Vq1zqJ/spacex-har-koblet-seg-paa-den-internasjonale-romstasjonen> (lest 20. november 2020).
- Olje- og energidepartementet (2019)** Olje- og energidepartementet, «Norsk oljehistorie på fem minutter», *regjeringen.no*, 20. mars 2019, <https://www.regjeringen.no/no/tema/energi/olje-og-gass/norsk-oljehistorie-pa-5-minutter/id440538/> (lest 30. september 2020).

- Platoff (1992)** Platoff, Anne M., «Where No Flag Has Gone Before: Political and Technical Aspects of Placing a Flag on the Moon», *historycollection.jsc.nasa.com*, 11. oktober 1992, <https://historycollection.jsc.nasa.gov/JSCHistoryPortal/history/flag/flag.htm>, (lest 31. august 2020).
- Skelly og Porter (2020)** Skelly, Clare og Molly Porter, «NASA Looks to Advance 3D Printing Construction Systems for the Moon and Mars», *nasa.gov*, 01. oktober 2020, <https://www.nasa.gov/centers/marshall/news/releases/2020/nasa-looks-to-advance-3d-printing-construction-systems-for-the-moon.html>, (lest 02. desember 2020).
- Stutt (2020)** Stutt, Amanda, «The Global Race to Mine Outer Space», *mining.com*, 22. mai 2020, <https://www.mining.com/the-global-race-to-mine-outer-space/> (lest 17. september 2020).

Leksikonartikler

- Evans (2019)** Evans, Anna Kathinka Dalland, «Verdensrommet» Store norske leksikon, 11. desember 2019, <https://snl.no/verdensrommet> (lest 17. oktober 2020).
- Hammerstrøm (2019)** Hammerstrøm, Maria, «Romsøppel» Store norske leksikon, 12. november 2019, <https://snl.no/roms%C3%B8ppel>, (lest 02. oktober 2020).
- Njåstad (2020)** Njåstad, Birgit, «Antarktis» Store norske leksikon, 22. februar 2020 <https://snl.no/Antarktis>, (lest 13. oktober 2020).
- Ringnes, Hammerstrøm og Aksnes (2018)** Ringnes, Truls, Maria Hammerstrøm, og Kaare Aksnes, «Solsystemet» Store norske leksikon, 22. juni 2018, <https://snl.no/solsystemet>, (lest 17. oktober 2020).
- van der Watt (2020)** van der Watt, Lize-Marié, «Antarctica: Economic Resources» Encyclopædia Britannica, 19. mars 2020, <https://www.britannica.com/place/Antarctica/Economic-resources> (lest 26. november 2020)

Ordbøker:

- Merriam Webster Dictionary: Celestial Body** «Celestial Body» i Merriam-Webster Dictionary, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/celestial%20body> (lest 16. oktober).

- Oxford Public Library: Debellatio** «Debellatio» i Oxford Public Library, <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e283>, (lest 13. november 2020).
- Cambridge Dictionary: Territory** «Territory» i Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/territory>, (lest 02. oktober 2020).
- Oxford Reference: Res communis** «Res communis» i Oxford Reference, <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100408305>, (lest 31. oktober 2020).
- Merriam Webster Dictionary: Res nullius** «Res nullius» i Merriam Webster Dictionary, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/res%20nullius>, (lest 31. oktober 2020).